

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Porozvodové uspořádání péče o nezletilého
a syndrom zavrženého rodiče

Autor: Martin Jícha, DiS
Katedra: Katedra sociální pedagogiky
Vedoucí práce: Mgr. Josef Bernard
Studijní program: Sociální práce
Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Rok odevzdání: 2010

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Porozvodové uspořádání o nezletilého a Syndrom zavrženého rodiče napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu soukromého studia.

Dne:

Martin Jícha, DiS.

Bibliografická citace

Porozvodové uspořádání péče o nezletilého a syndrom zavrženého rodiče: bakalářská práce/
Martin Jícha, vedoucí práce: Mgr. Josef Bernard – Praha, 2010. – s. 66

Anotace

V bakalářské práci se zabývám porozvodovým uspořádáním péče o nezletilého, samotným rozvodem, orgány činnými v rozvodovém řízení a také porovnávám druhy úpravy styku rodiče s dítětem po rozvodu. Dále se snažím popsat, jak na rozvod reagují děti v průběhu jejich vývoje a jakou v něm mohou sehrát roli. V práci také zmiňuji křivé obvinění ze znásilnění jako příkladné znemožnění styku rodiče s dítětem. Je také nastíněno, jak pracuje soudní znalec a soud při neplnění rozhodnutí a také orgán sociálně právní ochrany dětí v rozvodové situaci. V druhé části teoretické práce se podrobněji zabývám u nás již dobře popsaným pojmem Syndromu zavrženého rodiče. Definuji tento pojem z různých úhlů, popisuji, kdy vznikl a rozebírám termíny, které ho doprovázejí. Jako například programování a popouzení. Důkladně rozepisuji motivy a důsledky tohoto syndromu a zabývám se také následnou terapií problému. V praktické části jsem vytvořil dvě případové práce dospělých dětí jednoho rozvádějícího se páru, kde se snažím poukázat na možné doprovodné jevy rozvodu, které úzce souvisí právě s dětmi. Popisuji a rozebírám, jak se děti v této situaci cítí a jakým způsobem se brání některým tlakům a popouzením jednoho z rodičů.

Klíčová slova

Manželé, rodina, děti, Syndrom zavrženého rodiče, rozvod, programování, konflikt.

Summary

The bachelor thesis deals with the arrangement afterdivorce care of the minor, the divorce, the authorities involved in divorce proceedings and also compares different types of treatment in contact with the child after the parents divorce. I also try to describe how children react to divorce during growing up and how it may play a role. The work also mentions libel of rape as an exemplary disallowed contact of parent with the child. It also outlines how the expert witness and the court work for not complying with the decision and the social-legal protection

of children in a divorce situation. In the second part of bachelor thesis I concentrate in detail on the concept of The Parental Alienation Syndrome, already well described in the Czech Republic. I define this concept from different points of view and describe its evolution. I explain the terms as programming and incitement. I properly describe motives and consequences of this syndrome and also deal with the problem of sequential therapy. In the practical case, I created two works of adult children of a divorced couple in which I pointed out the possible accompanying phenomena of divorce, which is closely related to the children. I describe and analyze how children feel in this situation and how they resist certain pressures and punishment of the parents.

Keywords

Husbands, Family, Children, The Parental Alienation Syndrome, Divorce, Brainwashing, Conflict.

Poděkování:

Rád bych poděkoval Mgr. Josefu Bernardovi za odborné vedení bakalářské práce a cenné připomínky. Dále bych chtěl poděkovat Bc. Margitě Hosmanové, vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí, za podnětný rozhovor. A také děkuji nejmenovaným členům jedné rodiny, díky nimž jsem mohl zpracovat velmi zajímavé případové práce.

Obsah

I. Teoretická část.....	9
1 Rozvod úvodem.....	10
1.1 Rozvod nesporný a sporný.....	11
1.1.1 Nesporný čili smluvený rozvod.....	11
1.1.2 Sporný rozvod.....	11
1.2 Příčiny rozvratu manželství.....	12
1.3 Děti a rozvod.....	13
1.4 Reakce dítěte na rozvod v různých stádiích vývoje.....	14
1.5 Úloha orgánů sociálně-právní ochrany dětí v rozvodové situaci.....	16
1.6 Soudní znalec a jeho práce.....	18
1.7 Role soudu při neplnění rozhodnutí.....	19
1.8 Výslech nezletilého dítěte před soudem.....	20
1.9 Druhy porozvodové péče o dítě.....	21
1.9.1 Výhradní péče.....	22
1.9.2 Střídavá péče.....	25
1.9.3 Společná péče.....	28
2 Syndrom zavrženého rodiče úvodem.....	31
2.1 Definice SZR.....	32
2.2 Základní aspekty syndromu zavrženého rodiče.....	33
2.3 Pohled na motivy a důsledky syndromu zavrženého rodiče.....	35
2.4 Programování.....	38
2.5 Popouzení proti druhému rodiči.....	40
2.6 Falešné obvinění ze znásilnění.....	41
2.7 Terapie syndromu zavrženého rodiče.....	43
II. Praktická část.....	46
Úvod k praktické části.....	47
Případová práce č. 1.....	48
Případová práce č. 2.....	54
Shrnutí praktické části.....	60
Závěr.....	61
Použitá literatura.....	63
Příloha.....	65

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat tématem rozvod, porozvodové uspořádání péče o nezletilé děti, a v neposlední řadě tématem Syndromu zavrženého rodiče. V současnosti končí rozvodem necelá polovina manželství. V roce 2008 dosáhla úhrnná rozvodovost 49,6 %, čímž byla překonána prozatím nejvyšší hodnota 49,3 % z roku 2004 (www.czso.cz, 18. 3. 2010). V tabulce stresových událostí je rozvod na druhém místě po úmrtí partnera. Dovolím si říci, že drtivá většina občanů České republiky má nebo mělo zkušenosti s rozvodem, byť pouze v jejich okolí, nebo přímo prožívalo nějaké pocity s rozvodem související. Rozvodem tedy netrpí jen nejbližší rodina, ale nějakým způsobem se to týká každého z nás. Rozvod, pokud k němu dojde, bývá v některých případech doprovázen jevy typu popuzení proti druhému rodiči, bránění ve styku, programování a v neposlední řadě pomlouvání. To může vyvrcholit až k Syndromu zavrženého rodiče. Tím se budu podrobněji zabývat v druhé části mé práce.

Rok jsem působil na praxi ve Specializovaném pracovišti pro asistovaný styk rodičů s dětmi AERA FAUSTA a měl jsem měsíční praxi v Poradně pro rodinu. Zde jsem nabral zkušenosti, které mě přesvědčili, že mým tématem bakalářské práce bude rozvod a SZR. Tímto tématem jsem se v minulosti ve svých pracích již zabýval, proto mám pestrou škálu zdrojů, které budou k práci jistě podnětné. Jako základní kámen musím vyzdvihnout Syndrom zavrženého rodiče od Richarda A. Gardnera, který se stal zdrojem informací nejen pro mou práci, ale také pro mnoho odborníků jako Eduarda Bakaláře, nebo studentů zabývajících se tímto tématem. K naleznutí jsou také různé články v časopisech a na internetu, tématu jsou věnovány kapitoly v některých knihách a úseky v různých příručkách pro sociální pracovníky.

Cílem mé práce je zjistit, jaké jsou příčiny syndromu zavrženého rodiče a jak lze tomuto syndromu předcházet. Chtěl bych zjistit jaký druh rozvodového uspořádání je pro dítě a celou jeho rodinu nejlepší. Věřím, že se mi podaří všechny mé vytyčené cíle naplnit a pochopit, proč se kolem rozvodu dějí tak kruté věci, se kterými se setkáváme.

V teoretické části své práce se zaměřím na rozvod, druhy porozvodové péče o dítě a jejich četností. Pokusím se porovnat jednotlivé druhy a popíši situaci otce, matky a jejich dítěte. Budu se snažit pospat roli orgánu sociálně-právní ochrany dětí a roli soudu při neplnění rozhodnutí. Výslech nezletilého před soudem a kritéria při posuzování výchovných předpokladů rodiče budou také součástí práce. Popíši příčinu vzniku syndromu zavrženého

rodiče, podíváme se na historii tohoto termínu, na motivy a důsledky, které ho provázejí. Rozepíši typy SZR, jeho projevy a pokusím se nastínit, jakým způsobem probíhá terapie jeho zmírnění. V praktické části bych se rád věnoval některým lidem, kteří měli s rozvodem a syndromem zavrženého rodiče zkušenost. Na toto téma zpracuji dvě případové práce, v nichž se budu zabývat situací členů rodiny v období rozchodu manželů a pokusím se nalézt podobnosti a náznaky Syndromu zavrženého rodiče v prostředí rodiny. Kontaktoval jsem také pracovníci OSPOD Trutnov, se kterou jsem probíral porozvodové uspořádání svěření péče o děti. Její názory se objeví v průběhu práce.

I. Teoretická část

1 Rozvod úvodem

Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejsvízelnějších období pro rodiče, děti a velmi často také pro celou širší rodinu. Je to bolestná, traumatická a dlouhodobé následky zanechávající událost. Má různé aspekty, sociální, etické, právní, emoční a také samozřejmě psychologické. Rozvod není v České republice ojedinělým jevem, počet rozvádějících rodin se drží na vysoké úrovni (Matějček, Dytrich, 2002, str. 39).

V České republice se každoročně rozejde přes 31 tisíc oddaných párů, což je asi každé druhé manželství. Na vysoké rozvodovosti se podepisuje mnoho faktorů, jak popisuje na svých statistických stránkách MUDr. Zbyněk Mlčoch. Manželství v ČR neznamena pro mnoho lidí posvátný svazek, jako je tomu např. ve Španělsku, kde je rozvodovost výrazně podprůměrná.

Naše společnost má k rozvodům tolerantní postoj, což se projevuje benevolentními zákony a rychlým aktem hlavně v případě, že se partneři shodnou na vypořádání (Mlčoch, 19.2.2010). Dalšími zásadními faktory jsou věk manželství, délka manželství a příčiny rozchodu.

V roce 2008 absolutní počet nově rozvedených manželství nikterak nevybočil z úrovně posledních let. Celkem bylo schváleno 31 300 návrhů na rozvod, z nichž 65 % iniciovaly ženy. U celkem 72,1 % případů šlo o první rozvod u obou manželů (www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost, 19.2.2010). Většina rozváděných manželství krachuje ve třetím a čtvrtém roce po svatbě. Dalšími krizovými léty bývá pátý až devátý rok. Některá manželství se však rozpadají dokonce i po patnáctiletém trvání. Děti se již osamostatnily, ženy nabývají větší ekonomickou jistotu a stabilitu v zaměstnání (Mlčoch, 2010, 19.2). Rozvod Matějček definuje jako: „*Formálně právním ukončením manželského vztahu dvou jedinců, krajním řešením v procesu rozvratu manželství; rozvod na rozdíl od rozvratu manželství je deklarován, a to tím, že je podán návrh na rozvod, že proběhne rozvodové řízení a do celého děje vstupují úřední instituce, jako např. soudy, právníci a oddělení péče o dítě.*“ (Matějček, Dytrich, 2002, str. 40).

1.1 Rozvod nesporný a sporný

1.1.1 Nesporný čili smluvený rozvod

Nesporný nebo smluvní či zkrácený rozvod je nejjednodušší formou rozvodu, který může být vyřízen velmi rychle, třeba již do jednoho měsíce. U každého rozvodu se bere v úvahu existence tzv. kvalifikovaného rozvratu. Kvalifikovaný rozvrat, je na rozdíl od příčiny rozvratu, na kterou se bere zřetel při sporném rozvodu, situace, kdy je manželství tak trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití (Janoušková, 2008, str. 13). Na kvalifikovaný rozvrat (rozvrácené manželství) se dle §24a Zákona o rodině posuzuje několik skutečností. Pokud manželství trvalo alespoň jeden rok a manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že je manželství skutečně rozvráceno. Soud tedy nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede. Pro manželé je cesta nesporného rozvodu rozhodně jednodušší, soud si pouze ověří, že podmínky nesporného rozvodu jsou opravdu dány (Choděra, 2002, str. 96). Soudu jsou tedy potřeba předložit určité dokumenty.

Pokud mají manželé nezletilé děti, musí u soudu předložit pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Předkládají se také smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení, v některých případech vyživovací povinnost mezi nimi. Velmi důležitou otázkou, kterou musí soud velmi pečlivě zkoumat, je otázka výchovy a výživy nezletilých dětí. Proto bývají v soudním řízení děti zastupovány opatrovníkem. Ten podává soudu zprávu o poměrech, ve kterých děti žijí, a jak se o ně ten který rodič stará. Soud si vyžádá také zprávu o výši výdělku rodičů, ti by měli být také dohodnuti, kdo z nich bude nájemcem společného bytu (Choděra, 2002, str. 97).

1.1.2 Sporný rozvod

Sporný rozvod nastává v situaci, kdy se manželé na rozvodu manželství nedohodnou. Např. o rozdělení majetku, nebo o porozvodové péči o děti. Řízení o rozvod manželství je v takovém případě komplikovanější, pravděpodobně bude trvat nepříjemně dlouho. Soud

zjišťuje, zda je manželství trvale hluboce rozvráceno, a že nelze očekávat obnovení manželského soužití (Choděra, 2002, str. 97). Soudní řízení probíhá ve třech fázích, při kterých jsou řešeny tyto otázky: jak a kým budou děti vychovávány; otázky samotného rozvodu; jak rozdělit majetek, vyřešit bydlení a výši výživného. Při sporném rozvodu lze soudu podat návrh, v rámci předběžného opatření, na dočasné umístění nezletilého do péče některého z manželů. Stanoví se tak i, jak a kolik má druhý z manželů v období, kdy trvá předběžné opatření, přispívat (Janoušková, 2008, str. 14). Může se i stát, že soud rovněž nevyhoví návrhu na rozvod, pokud s rozvodem nesouhlasí manžel, který se na rozvratu převážně nepodílel, jemuž by byla rozvodem způsobena závažná újma. Může být některý z manželů např. nemocen nebo invalidní. Bylo by to v rozporu s pravidly morálky. Tento stav však nelze udržovat do nekonečna. Pokud spolu manželé nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství rozvede (Choděra, 2002, str. 97).

1.2 Příčiny rozvratu manželství

Dle českého statistického úřadu jsou nejčastějšími příčinami rozvratu manželství rozdílnost povah a zájmů. Tyto dvě kategorie zahrnovaly v roce 2008 téměř 87 % případů u mužů a žen, z toho tři čtvrtiny připadly na rozdílnost povah. V oblasti konkrétně jmenovaných důvodů byla nejčastější nevěra, druhým nejčastějším důvodem byl alkoholismus muže a dále nezáměr ženy o rodinu (www.czso.cz, 19.2.2010,). K rozvodům dochází také tehdy, když jeden z manželů spáchal trestný čin a byl odsouzen k mnohaletému trestu odnětí svobody nebo když onemocněl duševní chorobou a soužití s tímto člověkem by bylo nebezpečné. Francová s Dvořákovou uvádějí ve své knize Rozvody rozchody a zánik partnerství další příčiny, jako například: finanční neshody, odlišné výchovné metody dětí a vzájemné fyzické násilí (Francová, Dvořáková, 2008, str. 4).

Při rozhovoru s nejmenovanou ženou, která prošla ve svém životě dvěma rozvody, mi byly popsány konkrétnější příčiny v obou případech rozvodu. Při prvním rozvodu žena uvádí jako příčinu svou nevyzrálou a neshody s tchýní. Při druhém rozvodu to byla nedůvěra k manželovi, žárlivost, nespokojenost partnera se vším v jeho okolí, rozdílnost názorů a také rozdílné výchovné metody na děti, které si přivedla žena z prvního manželství. V zákonu o rodině v ustanovení § 18, ke kterému soud při rozvodu přihlíží, jsou zakotveny povinnosti

manželů jako: povinnost manželů žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí při zachování stejných práv a povinností pro oba manžele. Porušování těchto povinností může být také příčinnou rozvratu manželství.

1.3 Děti a rozvod

Rozvod představuje psychickou zátěž pro všechny členy rodiny bez rozdílu věku. Pro děti však nemusí být za každých okolností traumatizující, ale nelze ani předpokládat, že se jich nedotkne, pokud jej nechápou, nevnímají, anebo se o něm nemluví (Ryšánková, 25.2.2010). Rozvod nemusí děti nutně negativně zasáhnout. Dostanou li se do křížové palby vzájemné nenávisti obou rodičů, obvykle se to stane. Musejí přihlížet, jak proti sobě rodiče bojují. Někdy se také stává, že si rodiče své děti berou do bitvy jako spojence. Rodič může také zahájit systematickou kampaň, aby dítě proti druhému rodiči popudil (Warshak, 2004, str. 9). To vede k hlubšímu problému, souhrnně nazvanému Syndrom zavrženého rodiče, který podrobně popíší v druhé části práce.

Rozvodu většinou předchází intenzivní rodinný rozvrat, který zvyšuje stres rodičů a napětí mezi nimi, činí je méně vnímavými pro potřeby dítěte. Na zprávu o rozvodu, kdy dítě ztrácí kontakt s rodičem, který odešel, mohou děti reagovat podobným způsobem jako na úmrtí blízké osoby nebo na jinou silně traumatizující událost. Dítě poté prochází několika adaptačními fázemi, ty publikovala Magdalena Ryšánková v časopise Psychologie dnes a později na stránkách www.rodina.cz v roce 2002.

V první fázi se zapojují obranné mechanismy, ty tlumí psychickou bolest a zraňující emoce (strach). Děti nechtějí uvěřit, že je to pravda, předstírají, že je to nezajímá, obviňují rodiče, nebo samy sebe. Stále chovají naděje, že se rodiče k sobě vrátí, a to většinou i v situacích, kdy rozvodu předcházela intenzivní rodičovský konflikt. **V druhé fázi** děti pociťují velikou zlost. Když nemají možnost tuto zlost někde vyjádřit, potlačí ji v sobě a později se projeví v podobě různých úzkostí, nebo neadekvátního chování. **Třetí fáze** je ve znamení vyrovnávání se s novou situací, hledání nových jistot a zvykání si na nové uspořádání. Neznamená to však, že se vzdávají myšlenky na obnovení soužití rodičů.

„K vyrovnání významně napomáhá, pokud je dítě předem připraveno na to, co jej čeká, co, kdy a jak bude s ním a s rodiči, a když má svůj pravidelný řád.“ (Ryšánková, 25.2.2010). Nejčastěji se děti navenek projevují plačtivostí, negativizmem, nebo zhoršením školního prospěchu. Matějček to popisuje tak, že v důsledku trvalého stresu se objevuje v dítěti stále více napětí a úzkosti. Následkem toho, je zhoršená koncentrace, a to vede k špatnému školnímu výkonu. Dítě je za to naprosto mylně trestáno, a je prostředníkem vzájemného obviňování rodičů z nesprávné výchovy jednoho z nich (Matějček, Dytrych, 2002, str. 43). *„Nejistoty a úzkosti je třeba uvolnit a odreagovat. Nejspolehlivějším prostředkem k tomu je, aby dítě vědělo co se v rodině děje, aby to dovedlo pojmenovat a aby si to dovedlo vysvětlit.“* (Matějček, 1992, str. 157).

K depresím v dětském i dospělém věku je dítě tím náchylnější čím výrazněji má pro dítě rozvodová situace charakter psychického traumatu (Ryšánková, 25.2.2010). Co se ukázalo jako naprosto jisté, je fakt, že rodinným rozvratem je výrazně ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte, které rozvrat prožívá. Rozvodem rodičů se velice často ruší vnitrorodinné vztahy, které dítě potřebuje pro svou identifikaci s dospělými, ruší se zázemí, a tak i pocit bezpečí a jistoty (Matějček, Dytrych, str. 44). Dítěti schází vzor matky nebo otce, to má dopad na jeho pozdější navazování kontaktů a ztotožnění se svou rolí muže či ženy. Jak ukázaly výzkumy, které provedl pan Matějček, neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvratem netrpělo (Matějček, 2002, str. 40). Rodiče mívají obecně tendenci vnímavost vůči dětem podceňovat. *„Když dítě nepláče, nedělá scény a psychicky se nehroučí, neznamená to ještě, že by rozvodem netrpělo.“* (Matějček, 1992, str. 156).

Dětské vnímavosti těžko ujde, že lidé, kteří se měli rádi a je k nim vázaný citovým vztahem se najednou urážejí, ubližují si a hádají se. Jak dítě reaguje v jednotlivých fázích svého vývoje si rozebereme v další kapitole.

1.4 Reakce dítěte na rozvod v různých stádiích vývoje.

Reakce dětí je podle věku, pohlaví dítěte, pohlaví rodiče, který odešel, podle povahy dítěte, schopnosti přizpůsobit se změnám a podle psychických obtíží již před rozvodem různá (Ryšánková, 26.2.2010). Nejhuře se s rozvodem rodičů vyrovnávají děti v době kolem puberty, tj. v době středního školního věku. Chlapci obtížně přijímají nového partnera matky

a mají problémy s ním vydržet. Dívky se často snaží dávat rodiče opět dohromady (Janoušková, 26.2.2010). Bohumila Průchová a Tomáš Novák ve své publikaci sestavily schéma reakcí dětí na rozvod v jednotlivých vývojových stádiích. Popisují ho takto:

Rozvod a děti od prenatálního období do dvou let

Matka, která je ve velikém stresu díky rozvodu, může být postihnuta předčasným porodem. Děťátko po porodu může mít nízkou porodní hmotnost, problémy s jídlom, se spánkem, nebo také vývojové opoždění. Kojenec rozvodovou situaci samozřejmě nechápe, citlivěji však reaguje, dokonce přímo odráží emoční vyladění rodičů. Dítě špatně reaguje na jakékoli změny a tou rozvod určitě je. Dítě potřebuje stejné podmínky, prahne po rituálech, rozvod však vytváří situace opačné.

Rozvod a děti ve věku tři až pět let

Dítě stále nechápe situace spojené s rozvodem, jeho chování může odpovídat nižšímu věku než je dítětem dosažený. Nejsou výjimkou ani noční děsy, potíže s usínáním a strach odloučit se od osoby, která o něj pečuje. V situaci, kdy jeden z rodičů zmizí, nebo se objevuje jen sporadicky, mohou vzniknout úzkostné pocity připomínající pocity viny.

Rozvod a dítě ve věku kolem šesti let

V tomto období se objevuje zátěž daná nástupem do školy, která se rozvodem násobí. Situace podporuje nesoustředěnost, labilitu nálad, zhoršenou výslovnost a zcela nepřiměřené výbuchy agrese. Pocity viny jsou i v tomto věku přítomny a je patrná náchylnost k úrazům.

Rozvod a děti ve věku sedm až deset let

V tomto období je u dětí nejsilnější pocit ztráty, ta vyvolává silné pocity smutku a agresivitu. Ta se projevuje v kolektivu a dítě může trestat okolí tím, že je odmítá, provokuje, nebo nekomunikuje. Pestrá je také paleta psychosomatických příznaků.

Rozvod a děti ve věku jedenáct až třináct let

Dítě v tomto věku chápe co je rozvod. Svými vrstevníky bývá informován o příčinách rozvodu ve zjednodušené, často vulgární formě. Může být proto negativistické a skrytě agresivní. Dítě je schopné jednoho z rodičů vydírat. Pod podmínkou zakoupení nějaké věci, zůstává dítě rodiči nakloněné. Může převrátit obvyklé role, převzetím zodpovědnosti za jednoho z rodičů. Na tuto situaci není však dost vyzrálé.

Rozvod a děti ve věku čtrnáct až šestnáct let

Pubertální náladovost a labilita v tomto věku vzrůstá situačně rozvodovou zátěží. Pro rodiče je obtížné udržet si určitou autoritu, respekt dítěte. Dítě je schopné zneužít informací, které se dozví o jednom z rodičů v křehké rozvodové situaci. Pocity úzkosti, deprese, nejistota, delikvence, zklamání, drogy, sexuální promiskuita, strach z budoucnosti, nejsou výjimkou.

Rozvod a dítě ve věku sedmnáct až devatenáct let

Problémy rodičů děti nezajímají a nechtějí se jimi zabývat. Děti očekávají, že jim rodiče vyjdou vstříc finančně, ochotou naslouchat, když budou potřebovat pomoci, nebo poradit. Těžko snáší, když je rodič potřebuje. Roste možnost odchodů z domova nebo předčasných sňatků.

Rozvod a děti dospělé

Rozvod vyvolává v tomto věku pocity ztráty, někdy i závisti a úzkosti. Ztráta či nedostatečný kontakt s jedním z rodičů může ovlivnit reaktivitu ve vlastním manželství, ba dokonce situaci další generace – vnuků.

Vše z výše uvedeného odpovídá realitě zaznamenané v různých poradnách či lékařských ordinacích (Novák, Průchová, 2007, str. 55). Velmi také záleží na dítěti samotném, na přístupu rodičů a na institucích do procesu rozvodu zapojených.

1.5 Úloha orgánů sociálně-právní ochrany dětí v rozvodové situaci

Postavení a činnost OSPOD jsou upraveni zákonem č. 359/1999 Sb. Hlavním zájmem je blaho dítěte. Je to činnost směřující k ochraně práv dítěte na příznivý vývoj, řádnou výchovu, ochrany jeho jmění a činnost směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Výkon této činnosti vykonávají např. krajské úřady, obecní úřady s rozšířenou působností a obecní úřady.

Hlavním úkolem orgánů sociálně právní ochrany dětí je ochrana zájmů dítěte. V Úmluvě o právech dítěte schválené OSN je deklarováno, právo dítěte na pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči (Novák, Průchová, 2007, str. 86). Aby mohlo dojít k rozvodu manželství,

ze kterého pocházejí nezletilé děti, tj. děti do věku 18ti let, tak musí soud upravit poměry těchto dětí. Soud zahajuje řízení na návrh, kteréhokoliv z rodičů. Jelikož ani jeden z rodičů nemůže v takovémto řízení dítě zastupovat, ustanovuje opatrovníkem (zástupcem) zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Opatrovníkem je úřad jako takový. Pověření k výkonu mají všichni pracovníci OSPOD. Sociální pracovníci sledují situaci ohroženého dítěte. Často využívají pohovor s rodiči, který směřuje k dodržování dohod mezi nimi. S některými návrhy se může OSPOD obracet na soud. Jelikož je dítě na půl cesty mezi oběma rodiči, a ti jsou ve vzájemné kolizi, bývá někdy opatrovník označován jako kolizní. Kolizní opatrovník prochází celým případem nezletilého dítěte, tj. kontakt s rodiči, provádí různá šetření a účastní se také všech soudních jednání. Na rozdíl od soudce má možnost proniknout do podstaty případu a má zásadní vliv na konečné rozhodnutí soudu. Přestože tento pracovník nemá ze zákona moc vydávat závazná rozhodnutí, může v situaci rozvodového uspořádání péče o dítě přispět k tomu, aby bylo zohledněno vše, co je v zájmu nezletilého dítěte třeba zohlednit. Rodiče bývají často spleteni názvem opatrovník a očekávají od orgánu sociálně právní ochrany dětí, že se bude věnovat jim a jejich verzi příběhu. Opatrovník musí být objektivní. Samozřejmě se může stát, a takové případy se i dějí, že kolizní opatrovník a jeho činnost nevede k ochraně práv nezletilého dítěte. Opatrovník při soudním jednání sedí na straně navrhovatele, to je dáno jednacím řádem, Každé nezletilé dítě, kterému byl OSPOD ustanoven opatrovník, má na úřadě spisovou dokumentaci. Tyto písemnosti nejsou přístupné k nahlédnutí na rozdíl od spisové dokumentace. Do té může rodič nahlédnout po podání písemné žádosti příslušnému úřadu.

Pokud má po rozvodu rodič problémy s bráněním ve styku druhým rodičem, kterému bylo dítě svěřeno do výchovy, bývá OSPOD prvním záchytným bodem pomoci. Ten plní roli prostředníka a snaží se, aby se rodiče nějakým způsobem mimosoudně dohodli. Když je dohoda soudně nevymahatelná, zabraňuje táhlým soudním sporům. Pokud se však rodiče nedohodnou, nezbyvá nic než se obrátit na soud. Opatrovník připravuje pro soud v rámci celé kauzy některé podklady. Zjištěné skutečnosti shrnuje do zprávy o výchovných poměrech. Píše také o výchovných předpokladech rodičů, hovoří s rodiči i s dítětem. Pověřený pracovník může uskutečnit také návštěvu v dané rodině nebo může kontaktovat širší rodinu. Opatrovník na závěr zprávy, která je odeslána k soudu, dává návrh k řešení situace. V jiných případech oznámí, že se vyjádří až při soudním jednání, nebo navrhne, aby soud pověřil soudního znalce z oblasti psychologie (Novák, Průchová, 2007, str. 89).

Práce pracovníka OSPOD je v soudním řízení velmi důležitá, a je na ni při rozhodování kladen veliký důraz. Pokud má rodič někdy pochybnosti o práci opatrovníka, musí podat opodstatněnou stížnost jeho nadřízenému.

1.6 Soudní znalec a jeho práce.

Soud si vyžádá znalecký posudek, pokud je případ rozvodu složitější, nebo mezi rodiči nebylo dosaženo dohody. Vypracovává ho soudní znalec, toho vybere ze seznamu znalců soudce. V problematice rozvodů jsou nejlépe uplatnění znalci z oboru psychologie a psychiatrie. Soud znalce ustanoví usnesením, v němž položí znalci dotazy, na které by měl v rámci případu odpovědět. Stejně usnesení obdrží i účastníci řízení a mohou vznášet námitky proti osobě znalce nebo k dané věci. Znalec obdrží soudní spis a po jeho prostudování vyzve účastníky k vyšetření. Po vypracování posudku navrací znalec spolu se spisem věc k soudu. Po jedné kopii obdrží také všechny strany a mohou se k výsledku šetření vyjádřit. Stává se, že si jedna strana nechá vypracovat soukromý posudek, jelikož se však k němu vyjadřovala pouze jedna strana, soud důkaz provede jako ne zdařile objektivní. Napadání takového důkazu lze předpokládat ze strany druhého rodiče. Znalec má při posuzování volnou ruku, na dotazy však musí nejen odpovědět, ale také odpovědi zdůvodnit (Novák, Průchová, 2007, str. 90).

R. A. Warshak klinický a výzkumný psycholog a profesor v knize *Rozvodové jedy* je k práci soudních znalců velmi kritický. Poukazuje na nedostatek zkušeností většiny odborníků vykonávající tuto profesi. To odůvodňuje tím, že spousta psychologů, přišlo do této oblasti pouze s vidinou lepších platebních podmínek, ale bez náležitých zkušeností.

Srovnává psychoterapeuty a soudní znalce tak, že když si psychoterapeut vytvoří předběžnou hypotézu a delším zkoumáním, dojde k odlišnému, nebo upravenému názoru, může svůj původní názor přehodnotit, v případech soudních znalců již někdy není možnost nápravy. To může mít celoživotní vliv na psychickou pohodu všech zúčastněných (R.A. Warshak, 2004, str. 109).

Warshak dále uvádí ve své knize *Jak děti neotrávit rozvodem* několik tipů, ke kterému ze soudních znalců můžeme mít důvěru:

- chová se k vám nestranně a s úctou

- věnuje dostatek času na seznámení s celou rodinou
- pečlivě zjišťuje historii rodinných vztahů
- věnuje vám dostatek času, abyste mu sdělili vlastní názor
- hovoří i s dalšími lidmi, které rodinu znají
- pečlivě prověří obvinění z týrání
- je si vědom důležitosti vztahů dětí k oběma rodičům
- jeho doporučení logicky vyplývají ze závěrů posudku

„Mnoho soudních znalců bohužel tato náročná kritéria nespĺňuje. Mnoho takzvaně nestranných soudních znalců pro posuzování výchovných předpokladů a sexuálního zneužívání je nedokonalých, nekvalifikovaných a tedy zdaleka neobjektivních. Mají i zásadní nedostatky, které nejenže snižují význam, ale vážně narušují snahu soudu dospět k optimálnímu porozvodovému uspořádání.“ (Warshak, 2004, str. 101).

1.7 Role soudu při neplnění rozhodnutí

I po hladkém průběhu soudního řízení rozvodu, může dojít k tomu, že jeden z rodičů zadané povinnosti neplní. Oldřich Choděra toto zpracoval ve své publikaci v několika fázích. Pokud některý z rodičů porušuje rozhodnutí soudu, je vyzván ústně nebo písemně, aby se soudnímu rozhodnutí podrobil, nebo aby soudem schválenou dohodu plnil. Tato situace může nastat například při bránění ve styku s dítětem. Ve výzvě upozorňuje na následky neplnění povinností stanovených v rozhodnutí nebo dohodě. Může také požádat o součinnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Pokud je výzva bezvýsledná, nařídí soud výkon rozhodnutí, a dotyčnému uloží pokuty. Ty nesmějí převyšovat 50.000 Kč a připadají státu. Stává se taky, že od uložení pokuty po její vymožení uplyne určitá doba. Rodič v tomto mezidobí své povinnosti dále neplní a na konec je překvapen, že je pokuta navýšena. Z praxe je však známo, že soud tyto pokuty z většiny neuděluje, aby se v důsledku toho nesnížila úroveň rodiče a tím i prostředí, do kterého dítě přichází. Soud může nařídít odnětí dítěte tomu, u kterého nemá být a jeho navrácení oprávněné osobě. Pokud není účinná ani pokuta, je zahájeno trestní stíhání, jehož výsledkem může být odnětí svobody až na jeden rok. Takovému rodiči bývá zpravidla uložen podmíněný trest, ten si po té době rozmyslí další spáchání trestného činu (Choděra, 2002, str.101, 102).

1.8 Výslech nezletilého dítěte před soudem

Tohoto tématu jsem se lehce dotkl již v kapitole úloha OSPOD. Již víme, že věk dítěte, které je vyslechnuto, musí odpovídat jeho schopnostem odpovědět na otázky soudce. Detailně se výslechem nezletilých při rozvodu zabývá Eduard Bakalář (Bakalář, 2006, str. 68). V současně platném zákoně o rodině, § 31 odst. 3 je zakotveno: *„Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkající, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajícím se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se v takových záležitostech rozhoduje.“* Názor nezletilce soud zjišťuje prostřednictvím jeho zástupce anebo přímo výslechem dítěte s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost. U menších dětí je výslech specifikován přítomností psychologa. Soudce nemývá talár, aby nevzbuzoval v dítěti strach. U dětí věkově blízkých zletilosti, se z pravidla výslech neliší od výslechu ostatních účastníků řízení. Výslech u mladistvého má však také svá úskalí. Dítě je nezralé, proto některá z jejich vyslovených přání (jako např. koukat se déle na televizi), nemusí soud vůbec zajímat. Dítě je naprosto závislé na rodičích, takový dospělí je pro něj nejdůležitější osobou. Narušení, či dokonce zpretrhání vztahu s rodičem, může mít dopad, na jeho zdravý vývoj a v některých případech i na životě.

Dítě je dle Bakaláře dále 1. korumpovatelné, 2. vydíratelné a 3. programovatelné:

1. Rodič může dítěti tolerovat nevhodné chování, opomíjet zaběhnuté návyky a rozmazlovat ho. Tím se ho snažit dostat na svojí stranu. Bude-li se dítě vyjadřovat u soudu, kterému rodiči dává přednost, bude to nejspíš ten, který je na dítě méně náročný.

2. Nebo může dítě citově vydírat, může v něm vyvolávat pocity zrady a ublížení. Rodič ho nabádá, pokud se dítě rozhodne jinak, ublíží spousty lidem, kterého milují. Dítě je v období citového vyspívání, velmi sugestibilní, bezbranné a zranitelné, nechce nikomu ublížit. U soudu je pak zmatené. V tom případě lze vyvolat pochybnosti o věrohodnosti jeho tvrzení.

3. V neposlední řadě může rodič dítě programovat. Snažit se pošpinit druhého rodiče systematickým vnukáním polopравd a lží. Vymývat dítěti mozek způsobem hanění,

pomlouvání a popouzení proti druhému rodiči. Může dojít až k trvalému poznamenání dítěte a k rozvinutí Syndromu zavrženého rodiče. R.A.Warshak v knize Rozvodové jedy popisuje programování jako : „*Ostrá kritika je ničivější, pokud probíhá trvale a bez kontroly; dětem je mnoha různými způsoby vymýván mozek, aby se přidaly k jednomu z rodičů a uráželi s ním druhého rodiče, prarodiče nebo jiného příbuzného.*“ (Warshak, 2004, str. 38).

Z výše uvedeného, je patrné, že výslech dítěte může být významným podkladem pro rozhodování soudu pouze tehdy, žije-li dítě stále s oběma rodiči. Pokud dítě žije po dobu předběžného opatření jen s jedním rodičem, má na něj obrovský vliv pouze ten jeden rodič. Mohou nastat situace programování a popouzení proti druhému rodiči. Dítě se stává více závislým na jednom z rodičů. A jen ve výjimečných případech vyjádří vůli žít s druhým rodičem. Dále Bakalář shrnuje, že soudce by měl mít možnost optat se dítěte, na aspekty případu, které jsou nesrozumitelné, a však vždy by měl mít na paměti aspekty, které jsou v kapitole zmíněny. Nikdy by soudce neměl nezletilému klást přímou otázku, se kterým z rodičů by chtěl v budoucnu žít (Bakalář, 2006, str. 74).

„Je však nevhodné, aby se rodič (mediátor, konzultant, znalec, či soudce) ptal dítěte, se kterým rodičem by raději žilo. I tehdy, když děti spontánně vyjadřují své preference, měli by jim rozvádějící se rodiče dát jasně najevo, že o porozvodovém uspořádání rozhodnou rodiče, nebo soudce, nikdy ne děti. Důvodem je to, že děti mají v takové situaci často pocit viny (i když o tom nikomu neříkají), že více preferují jednoho rodiče. Zbavíme-li je odpovědnosti za rozhodnutí o svěření do výchovy, tento pocit viny zmírníme.“ (Warshak, 1996, str. 195).

1.9 Druhy porozvodové péče o dítě

Rozhodování soudů o tom, kdo bude po rozvodu vychovávat děti, se stalo v posledních letech i u nás předmětem kritiky zastánců otcovských práv. V současnosti u nás 90 % dětí zůstává po rozvodu s matkami. O zbylé děti pečují otcové a jiní příbuzní - tuto statistiku uvedl Matoušek v knize Rodina jako instituce a vztahová síť. Toto rozhodování je diktováno zvyklostí, která se vyvinula v druhé polovině 19. století a stala se v západních zemích nepsaným zákonem na začátku 20. století (Matoušek, 1997, str. 56). Warshak nazývá tuto zvyklost kultem mateřství, jenž koření ve dvou předpokladech: 1. žena je od přírody lepším

rodičem než muž, 2. matka je pro dítě důležitější než otec. Ani jeden z těchto předpokladů, dnešní věda nepotvrzuje. Psychologické výzkumy naopak prokazují, že přítomnost otce v rodině zlepšuje školní výsledky synů i dcer, a u synů je významnou zábranou kriminálního chování v dospívání a i v pozdější dospělosti. Ani ve schopnosti dospělých mužů a žen pečovat o malé děti nebyly výzkumem zjištěny významné rozdíly. Bylo by proto žádoucí, aby soudy přezkoumávaly rodičovskou způsobilost bez ohledu na pohlaví rodičům, a aby svými rozhodnutími maximálně napomáhaly společné péči o dítě. Kvalifikované rozhodování soudů v těchto záležitostech potřebuje jednak oporu v kvalitních zákonech, jednak změnu předsudků na všech úrovních počínaje odbornými kruhy (Matoušek, 1997, str. 58).

1.9.1 Výhradní péče

Výhradní péče, nebo také individuální výchova, představuje výchovu jedním z rodičů. Soud určuje, že pouze jeden z rodičů bude mít dítě ve své výchově, dítě s ním bude žít a rodič o něj bude osobně pečovat. Druhý rodič však rodičovskou zodpovědnost neztrácí, má právo osobně se s dítětem setkávat, trávit s ním volný čas a mít o něm informace (Janoušková, 2008, str. 8).

„Výhradní péče matky nebo otce byla donedávna jedinou možností úpravy poměrů nezletilých dětí po rozvodu. Novela zákona o rodině z roku 1998 přinesla jako další alternativu střídavou respektive společnou péči. Z 90 % jsou dnes děti svěřovány do péče matek, zbytek pak do péče otců nebo jiných příbuzných. Otcí jsou děti svěřovány pouze v případě nepřítomnosti matky, jejího nezájmu nebo naprosté neschopnosti o děti se postarat. To znamená, že pokud jsou oba rodiče stejně kvalitní, mají stejný citový vztah k dítěti a ono k nim, mají stejné sociální a ekonomické zázemí, mají stejné výchovné předpoklady apod., jsou děti většinou svěřovány matkám, často i v případě, kdy otec vychází ze srovnání o něco lépe.“ (Petra Černá, 2001, str. 16).

Warshak se pokusil inspirovat několika studiemi a snažil se porovnat výhradní péči matky s výhradní péčí otce. Výsledky výzkumů byly velmi zajímavé a jednoznačné. Míra sebeúcty dětí z výhradní péče otce je srovnatelná se sebeúctou dětí z výhradní péče matky. To samé platí o každé z charakteristik psychologického vývoje, která byla hodnocena. Nebyl zjištěn žádný rozdíl v úrovni jejich zralosti, nezávislosti, úzkosti, četnosti poruch chování ani

v počtu somatických obtíží. Proč je tedy tolik dětí svěřováno do péče matky? Je to již zaběhnutým kultem mateřství, kdy si orgány, soudci, soudní znalci a sociální pracovníci stále myslí, že nejlepší podmínky pro výchovu dítěte může vytvořit pouze matka. Typický otec si vede stejně dobře ve výchově jako typická matka. Není tedy žádného důvodu proč diskriminovat otce ve sporech o svěřením dětí do péče. Na tento problém se snaží upozornit skupina lidí v organizaci K213 a unie otců, kteří již měli dost porozvodového uspořádání, které z většiny končí svěřením dětí matce. Jiří Fiala, zástupce skupiny unie otců, podal stížnost u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku s tím, že jsou porušována jeho práva na kontakt s dítětem. A upozornil soud na to, že v České Republice jsou porušována práva otců v rozvodovém řízení. Soud ve Štrasburku mu dal za pravdu.

Warshak také zmiňuje nedávný výzkum, který vyzdvihuje obrovský přínos otce k vývoji dítěte a dokumentoval škodlivé důsledky jeho nepřítomnosti na jeho psychiku. Otcové jsou schopni kompetentně zvládnout povinnosti rodiny s jedním rodičem. Eduard Bakalář (Bakalář, 2006, str. 30) zase klade důležitost na to, aby byly děti pohlaví ženského svěřovány matkám a děti pohlaví mužského otcům. Chlapci se na rozdíl od dívek lépe vyrovnávají s rozvodem, ale v případě, že jsou svěřeny do péče matky, síla jejich mužské role je nepřítomností otce oslabena. Psychologická poškození dětí vyrůstající v rodinách s výhradní péčí matky mohou získávat různé formy: nejistotu z hlediska sexuální role, omezení schopnosti vytvářet intimní vztahy, depresi, úzkost, nedostatečné sebeovládání a - průvodce téměř všech emocionálních problémů a poruch chování - nízkou míru sebehodnocení (Warshak, 1996, str. 107).

Warshak také tvrdí, že průměrný chlapec ve výhradní péči matky se cítí a jedná méně mužsky než chlapec, jehož rodiče se nerozvedli. Dívky žijící po rozvodu s otci mají více problémů než dívky žijící s matkami.

Warshak se ve své knize revoluce v porozvodové péči zabývá také tím, jak otcové zvládají výhradní péči o děti. Otcové, kteří chtějí mít děti ve výhradní péči, se často zamýšlejí, jaký bude jejich život po rozvodu. Ve většině rodin původní zlom v manželství způsobuje další otřesy a dozvuky, které každý v rodině cítí po několik měsíců, někdy i po mnoho let. Stejně tak to platí pro muže, kteří mají děti ve výhradní péči. Stejně jako jiní rodiče i otcové s výhradní péčí o děti zápasí v porozvodovém rozruchu s hněvem, pocity viny, osamělostí, úzkostí a depresí. Otcové, kteří se domnívají, že péče o děti je ochráním od stresu z rozvodu, jsou na velkém omylu. Jak většina rozvedených matek ví, s výhradní péčí o děti přicházejí

další požadavky či nápory. Výhradní péče otce o děti však přináší některé svérázné problémy, protože jde o nekonvenční záležitost v naší kultuře.

Otcové s výhradní péčí o děti se na svých pracovištích setkávají s málo vstřícnými postoji svých nadřízených. Zaměstnavatelé očekávají, že pro muže bude prvořadou záležitostí jejich zaměstnání. Projevují jen málo pochopení pro otce, který musí zvládat jak svou práci, tak také závazky spojené s péčí o dítě.

Otcové a matky s výhradní péčí o děti v tomtéž postavení mají mnoho problémů stejných. Musí v jedné osobě převzít odpovědnost za domácnost a za děti, což je obvykle práce pro dvě osoby a současně zvládat nároky povolání. Nejde jen o množství práce, které vyčerpává, či o propočty, jak vyvážit požadavky v zaměstnání, domácnosti a péče o děti. Je zde navíc i psychologické břemeno pramenící z vědomí, že jste to jedině vy sám, kdo je plně odpovědný za záležitosti dětí. Nemáte žádného druhého rodiče, o kterého byste se opřel, se kterým byste diskutoval problémy a rozhodnutí o dětech, člověk se tak cítí osamělý (Warshak, 1996, str. 79).

Důležitá část identity každého otce pramení z jeho otcovské role. Když nezíská děti do své péče, je tato role v očích zákona omezena a jeho identita jako rodiče narušena. V důsledku toho trpí i jeho sebeúcta. I přes každodenní potíže a starosti, které rodič zažívá, je-li na vše sám, většina rodičů s výhradní péčí vypovídá, že jsou v této roli šťastní a nemají v úmyslu ji změnit. Z výsledků několika studií je možné usuzovat, že otcové s výhradní péčí jsou dokonce spokojenější než matky se stejným rodičovským postavením (Warshak, 1996, str. 80-81).

Pokud chtějí otcové žádat o svěřeni dítěte do péče, poukazuje Warshak na několik pozitivních a negativních důsledků. Pozitiva: „*Denní kontakt s vašimi dětmi*“ (Warshak, 1996, str. 81). Vytvoření hlubšího smysluplného vztahu s dětmi na rozdíl od vztahu povrchnějšího, který by vyplynul z pouhých tradičních setkání. Potěšení z toho, že děti dosahují různých úspěchů. Uspokojení pramenící z poskytování pomoci dětem v jejich stresech a zklamáních. Posílení sebeúcty a identity jako rodiče.

Negativa: Rozpor mezi pracovními povinnostmi a odpovědností spojenou s péčí o děti. Nepříznivé postoje spolupracovníků, nadřízených a společnosti obecně. Nutnost dělat mnoho věcí na jednou a nedostatek času. Málo času na pozorné naslouchání dětem. Omezený společenský život. Stres, stres, stres.

1.9.2 Střídavá péče

Střídavá péče nebo výchova znamená střídavý pobyt dítěte u každého z rodičů po určité časové období. Střídavý tip výchovy není vhodný pro všechny děti, nedoporučuje se u dětí raného školního věku. U dětí předškolního věku by doba pobytu u jednoho z rodičů neměla být delší než 14 dní (Janoušková, 2008, str. 8). Dle ustanovení § 26 odst. 2 zákona o rodině „...jsou-li oba rodiče způsobilí děti vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné péče, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby“.

Při střídavé výchově, jak jsem již zmínil, je dítě v určité přesně vymezené době svěřeno do péče jednoho rodiče a v jiné, časově srovnatelné době, je pak svěřeno do péče rodiče druhého. Dle soudu, který rodičům vymezí jejich práva a povinnosti. Původně se očekávalo, že ke střídání bude docházet každý měsíc, později se začalo střídání zkracovat a to po 14 dnech (Novák, Průchová, 2007, str. 67). Lze se také střídat i po týdnu. U velmi malých dětí je střídání doporučeno po třech dnech, aby dítě netrpělo odloučením (Francová, Dvořáková, 2008, str. 16). Rodiče se při střídavé výchově musí na spousty věcí dohodnout, některé se mohou zdát banální, jiné zase složitější. Mezi základní patří domluva na tom, kde bude mít dítě trvalé bydliště, kdo z rodičů bude moci nárokovat snížení daňového základu a u kterého obvodního lékaře bude dítě v péči. Finanční otázku je třeba také vyřešit, např. částky za kroužky, jazykovou výuku, sportovní vybavení, školní výlety a exkurze. Dále se jedná o otázky každodenního života, které je potřeba vyřešit. A to jaké šaty bude dítě nosit, jak si je budou předávat, jestli budou vyprané (Průchová, Novák, 2007, str. 68).

Nejzávažnější otázkou, která se při posuzování vhodnosti střídavé péče vyskytuje, je otázka zda se musí rodiče na střídavé péči dohodnout, nebo ji soud může nařídit (Francová, Dvořáková, 2008, str. 16). Ústavní soud České republiky dospěl v konkrétním rozhodnutí (nálezn ÚS číslo I. ÚS 48/04 ze dne 27. ledna 2005) k závěru, že: *„Svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního pozitivního vztahu rodičů k dítěti; to předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných. Rozhodnutí o střídavé výchově by mělo vycházet z jejich společné vůle a dohody, schopnosti spolu komunikovat a spolupracovat a nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů.“*

V praxi se však může stát, že soud bez souhlasu jednoho rodiče o střídací výchově rozhodne a tím vlastně střídací péčí nařídí. Jsou známy také případy, kdy měli rodiče velmi hyperaktivní dítě a na střídací výchově se dohodli, aby si od něho odpočinuli. Některé děti v pubertálním věku ve střídací péči využívají oba rodiče z hlediska finančních výhod a stávají se také situace, kdy každý rodič spoléhá na výchovu druhého rodiče, a tak se snaží zbavit se odpovědnosti. V těchto případech, by bylo rozhodně lepší svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, který by o všem pravidelně informoval druhého rodiče a žádal ho o pomoc (Francová, Dvořáková, 2008, str. 19).

Novák a Průchová v knize Předrozvodové a porozvodové poradenství zmínili negativa a pozitiva střídací výchovy. Velkým negativem je nejednotnost výchovného působení. Dítě je vlastně takový malý bezdomovec, který neví, kam patří. To se ale může přihodit i v situaci péče výhradní. Pozitivní je, že si rodiče mohou optimálně rozložit svůj čas. Střídací výchova omezuje pocity ztráty, zvyšuje sebeúctu dítěte, jsou zachovány mužské i ženské role. Dítě má tedy oba vzory, je tak lépe připraveno do života.

11.4. 2010 došlo k zásadnímu rozhodnutí Ústavního soudu ke věci střídací péče. Doposud nemohla být střídací péče uznána při nesouhlasu jedním z rodičů. Nyní, musejí obecné soudy vždy zjistit důvody nesouhlasu a rozhodnout, zda jsou opodstatněné. Rodič musí dokázat, že střídací péče není v zájmu dítěte. Je to velmi důležitý obrat v rozhodování o porozvodové péči o dítě a změna nahrává tisíce ukřivděným otcům, kteří vedli marný boj o svěřením dítěte do střídací péče (České noviny, 12.4. 2010)

PhDr. Ilona Špaňhelová publikovala v časopise Právo a rodina (Střídací péče o děti po rozvodu očima psychologa. *Právo a rodina*, 2005, roč. 16, č.5, str. 1-12) několik podmínek pro úspěšnou střídací péči:

- Schopnost domluvit se na střídací péči ve prospěch dítěte. Dítě nesmí být nikdy prostředníkem k vyřešení konfliktů mezi otcem a matkou. Tyto konflikty mají být vyřešeny před tím, než se o střídací péči jedná.
- Schopnost rodičů domluvit se na podobných výchovných principech, které budou uplatňovat při výchově. Pro dítě je totiž velmi matoucí to, když jeden z rodičů danou věc dítěti dovolí a druhý ne. Dítě by samozřejmě pak mohlo využívat ten výchovný princip, který mu vyhovuje, proti druhému rodiči.
- Neočerňovat jeden druhého před dítětem. Rodič má za úkol mluvit o druhém

v dobrém. Má dítěti ozřejmit, z jakého důvodu se spolu rozvádějí a mluvit s dítětem o svých pocitech, svých přístupech k rozvodu. Často tento způsob komunikace vyplývá z celkového přístupu matky nebo otce k životu a z toho, jak umí správně rodič komunikovat.

- Umět společně komunikovat o věcech, které se týkají dítěte. Stanovit si důležité prvky ve výchově a nebát se setkat se svým bývalým partnerem a mluvit o tom, co se týká dítěte. Předávat si zkušenosti s dítětem po 14denním pobytu.
- Zachovávat podobné výchovné postupy a stereotypy pro dítě u matky i u otce. Shodnout se na nich společně. Samozřejmě vytýčit si ty nejzákladnější, které oba rodiče uplatňují na dítěti.
- Pravdivě informovat druhého rodiče o tom, co se stalo dítěti v době pobytu. Platí tady i vzájemná důvěra jednoho ke druhému. Pokud je dítě nemocné nebo se mu stane v době přítomnosti otce, že dostane špatnou známku, jistě to není chyba otce, otec to má říct matce a informovat ji o tom, co už udělali spolu s dítětem pro nápravu.
- Rodiče by měli být před dítětem pravdomluvní. Dítě velmi dobře pozná na rodiči, pokud pravdu překrucuje, nebo ji neříká celou.
- Rodiče by se měli navzájem tolerovat a respektovat. Vychází to jistě již ze zmiňované vzájemné komunikace.
- Rodiče by měli umět v době, kdy u nich dítě je, využít chvíle strávené s ním a starat se o něj, věnovat mu čas a užívat si to. V rámci střídavé péče si rodič může lépe rozdělit a naplánovat čas a může mít tak v době pobytu dítěte víc času. Další čas, kdy je dítě u druhého rodiče, může využít plně pro práci.
- Rodiče by neměli soutěžit o lásku dítěte. Myslím tím kupování drahých dárků proto, aby dítěti kompenzovali čas, který spolu nestráví.
- O výchovných problémech by měl rodič nejprve mluvit s druhým rodičem.
- Rodič nemá nikdy mluvit o druhém rodiči špatně, případné konflikty si mají rodiče vyřešit sami, bez přítomnosti dítěte.
- Pokud žije rodič s jiným partnerem, nemá vnucovat dítěti hned postoje a názory tohoto partnera. Dítě se s ním musí nejdřív nenásilně seznámit. Je to však stále partner, pro kterého se rozhodl rodič, ne dítě.

1.9.3 Společná péče

Společná péče přichází v úvahu hlavně v situaci, kdy rodiče žijí společně v jednom bytě či domě a hodlají takto nadále bydlet i v blízké budoucnosti (Francová, Dvořáková, 2008, str. 19). V praxi to znamená, že soud nerozhodne o svěření dítěte do výchovy jednomu z rodičů, ale poměry dítěte zůstanou stejné jako před rozvodem. Soud pouze schválí dohodu rodičů o společné výchově dítěte. Toto rozhodnutí však musí být v zájmu dítěte, není proto možné za situace, kdy se rodiče dohadují o svěření dítěte do své péče (Janoušková, 2008, str. 9).

Dohoda o společné péči se často uzavírá v situaci, kdy nezletilec nabude v brzké době zletilosti, tj. dovrší věku osmnácti let, rodiče mají vyřešenou bytovou situaci a považují za zbytečné se o péči a výživné na krátkou dobu do zletilosti dítěte soudit. Bc. Margita Hosmanová vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí a sociální prevence Městského úřadu v Trutnově zmiňuje při mé návštěvě na úřadu příklad z praxe, kdy se setkala za velmi dlouhé období její činnosti na úřadu pouze s jedním případem společné péče a po krátké době po rozvodu stejně nastala změna. Warshak se ve své publikaci *Revoluce v porozvodové péči* věnuje společné péči v několika kapitolách, považuje ji za velmi přínosnou, a vyzdvihuje ji nad péči výhradní. Některé prvky společné péče popisuje podobně jako u střídavé péče, dá se říci, že Warshak tyto dva pojmy spojuje. Důležitým rozdílem však je, že při společné péči oba rodiče žijí stále ve společné domácnosti; jsou i případy, že bydlí naproti přes chodbu. U střídavé péče manželé spolu nežijí. Zde je několik příkladů proč Warshak vyzdvihuje společnou péči nad výhradní.

Společná péče umožňuje mužům, aby se vyhnuli povrchním vztahům, které jsou typické pro „návštěvy“ mezi dítětem a druhým rodičem. Hodnota dvou týdnů života nelze vtěsnat do dvoudenní návštěvy u rodiče. Více času umožňuje kvalitní změnu ve vztahu rodič-dítě. Muži, kteří mají společnou péči, stejně jako ti, kteří mají výhradní péči, se těší skutečné důvěře a prožívají se svými dětmi opravdovou blízkost, ke které může dojít jen při společném soužití. Otcové se společnou péčí se tímto postavením vyhnou pocitům ztráty a snížením vlastní ceny, které provázejí tak mnoho otců při tradičním uspořádání, jimž je povoleno jen se s dítětem vídat. Jsou potěšeni, mohou-li být svědky toho, čeho děti dosáhly. Společná péče však vyžaduje o mnoho více námahy, než vydává rodič, který chodí děti jen navštěvovat.

Společná péče slibuje matkám pomoc při výchově dětí, což také po právu očekává od

osoby, která je společně odpovědná za jejich existenci. V průběhu manželství má muž rovnocennou odpovědnost za zdraví, vzdělání a životní úroveň svých potomků. Zastánci společné péče jsou přesvědčeni, že rozvod by neměl otce těchto povinností zbavovat. Ženy se společnou péčí mají užitek z pomoci bývalého manžela. Ten se dětem věnuje obvykle více než při tradičním porozvodovém uspořádání, často je jeho podíl i poloviční. Ženy nejsou tak vyčerpány množstvím času a energie, které děti vyžadují. Společná péče je také výhodná pro ženy, které mají časté služební cesty. Též umožňuje matkám samoživitelkám prožívat spontánnější společenský život, aniž by se musely zneklidňovat možným vlivem na děti, přivede-li si známost domů nebo když se vrátí domů dosti pozdě (Warshak, 2002, str. 148 - 172).

Warshak také zmiňuje několik faktorů, kdy společná péče při rozvodu funguje nebo selhává.

Společná péče o děti po rozvodu funguje, když:

- oba z rodičů jsou přesvědčeni, že ten druhý je pro děti důležitý
- oba z rodičů jsou přesvědčeni, že ten druhý je také dobrý rodič
- rodiče žijí blízko sebe
- děti samy takovou společnou péči chtějí
- rodiče mají ke společné péči příznivý postoj
- jeden rodič řádně dodržuje své finanční závazky vůči druhému
- rodiče vzájemně spolupracují
- rodiče jsou flexibilní
- rodiče mají slušnou úroveň komunikace
- rodiče nezatahují děti do svých konfliktů

Společná péče většinou selhává, když:

- jeden rodič se nemůže o děti přiměřeně starat
- jeden rodič je zjevně proti takovému uspořádání
- místa, kde rodiče žijí po rozvodu, jsou od sebe dosti vzdálená
- rodiče vůči sobě pociťují silné nepřátelství i přes pokusy o zprostředkování

- rodiče používají děti proti sobě jako pěšáky ve válce

2 Syndrom zavrženého rodiče úvodem

I když je 90 % dětí po rozvodu svěřováno do péče matkám, programujícím rodičem (viz. níže) bývají muži i ženy (Bakalář, 2006, str. 41). Jako první se tématem Syndromu zavrženého rodiče zabýval američan R. A. Gardner v 80. letech. Ten si povšiml a popsal charakteristiky tohoto jevu a jeho důsledky (Bakalář, Novák, www.iustin.cz, 17.5.2010). Syndrom zavrženého rodiče diagnostikoval jako dětskou poruchu a zavedl také pojmy zavržený a zavrhuující rodič. Publikoval přes sto odborných prací o SZR a upozornil také na to, že četná obvinění ze zneužívání jsou falešná. Díky tomu čelil velké kritice (Bakalář, 2006, str. 42).

„Gardner všechny své rozsáhlé poznatky zpracoval do základní publikace The Parental Alienation Syndrome, kde kromě podrobného výkladu mechanismů SZR nalezneme řadu kazuistik, historii řešení sporů u evropských a jiných kultur a návody pro postup pracovníků v oblasti duševního zdraví. Jeho zásluhou se v anglosaských zemích stal SZR velmi diskutovaným problémem.“ (Bakalář, Novák, 17.5.2010). Gardnerova kniha se stala základním kamenem veškerých prací a dalších publikací a knih k tomuto tématu.

Zkrácená Gardnerova monografie SZR i známá Warshakova Revoluce v porozvodové péči o děti byly vydány ministerstvem sociálních věcí v ČR v roce 1996 jako metodický materiál pro pracovníky orgánů sociálně právní ochrany dětí. V ČR však neexistuje obecné povědomí o SZR. Tématika zatím není zařazena do vzdělávání lékařů a psychoterapeutů, ani se neprovádí systematický výzkum této problematiky, přestože jiným oblastem týrání se věnuje pozornosti hodně (Bakalář, 2006, str. 42). Ze čtyř pracovníků OSPOD, kterým jsem telefonoval, věděla o příručce vydané MPSV k tématu SZR pouze jedna pracovnice. Když s některým z mých známých hovořím o tématu mé práce a pojmu SZR, nikdo nemá tušení, o čem mluvím, je tak silně pravděpodobné že povědomí o tomto pojmu je velmi malé.

Termín SZR přeložen z angličtiny považuje mnoho psychologů jako chybně přeložený, jak poznamenává Šárka Gjuríčová v časopise Právo a rodina uveřejněném na internetu. Parental alienation syndrom byl přeložen jak Syndrom zavrženého rodiče. Problém je u slova zavrženého, které vzbuzuje silný pocit apelu: Proč byl rodič dítětem zavržen? Kdo způsobil, že dítě rodiče zavrhl? Slovo zavržený navozuje nesprávně kladené otázky a situaci dramaturgizuje. Vhodnějším překladem by mohlo být slovo odcizený, které popisuje vztahovou

situaci mezi rodičem a dítětem, kteří se odcizili (ČTK, 29.5. 2010).

2.1 Definice SZR

S pojmem SZR se můžeme setkat hlavně v opatrovnických sporech o svěření do výchovy dítěte (Bakalář, 3.6.2010).

R. A. Gardner tento pojem definuje tak, že: „*Syndrom zavržení rodiče je porucha, která vzniká primárně v souvislosti se spory o svěření dítěte. Ačkoli spor probíhá většinou mezi rodiči, může vzniknout i v jiných typech konfliktů o výchovu dítěte, např. mezi rodičem a nevlastním rodičem, mezi rodičem a prarodičem, mezi rodičem a příbuzným apod. Primární manifestací této poruchy jsou postoje a chování dítěte, jímž průběžně ponižuje jednoho rodiče, chování, které nemá žádné opodstatnění vůči dobrému, milujícímu rodiči. Jde o výsledek kombinace programování rodičovskými indoktrinacemi a vlastního příspěvku dítěte ke zlořečení zavrhaného rodiče. Dojde-li však k opravdovému zneužití nebo zanedbání dítěte, pak jeho nepřátelství může být opodstatněné a nelze jej vysvětlovat pomocí SZR* (Gardner, 1996, str. 13).

Ve slovníku sociální práce ho Matoušek definuje jako „*výsledek kampaně, během níž někdo vštěpoval dítěti neoprávněnou kritiku nebo odpor k jeho rodiči. Obvykle se vyskytuje jako následek rozvodu, po němž se jeden z partnerů snaží se svým traumatem – totiž s pocitem, že byl sám zavržen, vyrovnat projekcí veškeré viny na druhého partnera. Dítě při tom programující rodič angažuje jako svého spojence a indoktrinuje ho natolik, že si dítě samo začne konstruovat události dokládající zavrženihodnost druhého rodiče. Programujícím rodičem jsou nejčastěji matky, které si rozvod nepřály a mají dítě ve své péči.*“ (Matoušek, 2003, s. 234).

Důraz na slovo rodič v pojmu SZR je velmi důležitý, jelikož zavrhnout lze jak otce, tak i matku. Dítě se v zátěžové situaci rozvodu identifikuje s jedním rodičem, vcituje se do jeho postojů k druhému rodiči a je takto na programujícího rodiče vázané (Novák, Průchová, 2007, str. 74). Takovéto vyvolávání SZR je vlastně formou emociálního zneužití, protože může vyústit v oslabení nebo dokonce zničení vztahu dítěte k milujícímu rodiči. Bakalář popisuje

pojmy jako programující rodič, to je pro dítě ten hodný. Zavrhaný rodič to je pro dítě ten zlý a programované dítě (odcizené dítě), tj. dítě, které se díky programování odcizí zavrženému rodiči, později si tyto pojmy popíšeme podrobněji. Zavržení rodiče se u dětí projevuje nenávisťnými postoji k takovému rodiči a jeho degradováním bez vážné reálné příčiny a také bez jakýchkoli pocitů viny.

Je to důsledek toho, že programující rodič, dítěti vštíjí, že vše co souvisí s druhým rodičem, je špatné, škodlivé a nebezpečné. Dítě pak opakuje jeho obvinění, aniž by jím řádně porozuměl a doplňuje si to o vlastní scénáře zapadající do pokřiveného obrazu (Bakalář, 3.6.2010). Pomluvy však pouto mezi rodičem a dítětem zcela nezničí, jen ovlivní kvalitu jejich vztahu. Vytvoří to pro děti zbytečné napětí a zkomplikují vztah mezi oběma rodiči. Výsledkem takového napětí může být dítě, které je uzavřené a nesdílné, nechce se dělit o své myšlenky a pocity, nebo ztrácí respekt k rodičovské autoritě (Warshak, 2001, str. 18).

2.2 Základní aspekty syndromu zavrženého rodiče

R. A. Gardner identifikoval osm klíčových diagnostických kritérií SZR a rozlišuje tři jeho typy podle intenzity, ty si popíšeme později.

Prvním kritériem je tzv. kampaň za degradaci rodiče. Dítě typicky projevuje silnou nenávisť k druhému rodiči. Na dotaz psychologa (sociální pracovnice, soudce apod.) spustí výčet záporných charakteristik, zlých činů, špatného chování. Z výčtu je patrné, že obvinění má od programujícího rodiče, avšak dítě je pravidelně doplňuje vlastními poznatky. Pozitivní emoce jsou vytěšněny.

Druhým kritériem je slabé, neodůvodněné, či absurdní zdůvodnění degradačních snah, jako nechuti či odporu k setkání se zavrženým rodičem, případně nenávisti k němu. Např. „Nechci k tátovi, protože se mě pořád ptá, jak mi to jde ve škole“.

Jako **třetí kritérium** Gardner označil nepřítomnost ambivalence. Normální dítě na dotaz uvede kladné povahové vlastnosti otce i matky a také nějaké méně příznivé charakteristiky, např. že, je rodič velmi přísný. Děti postižené SZR mají černobílé hodnocení rodičů - jeden

má pouze pozitivní charakteristiky, druhý pouze negativní. Zavrženého rodiče dítě pouze kritizuje.

Čtvrtým kritériem je fenomén nezávislého úsudku. Děti postižené SZR často uvádějí, že nechutí stýkat se s druhým rodičem je jejich vlastní, že takové pocity po nich nikdo nevyžadoval. Programující rodič tento argument rád zdůrazňuje před osobami, které mají rozhodovat o výchově.

Páté kritérium je reflexivní podpora programujícího rodiče v rodičovském konfliktu. Při terapeutických sezeních za účasti obou rodičů a dítěte postiženého SZR se stává, že dítě souhlasí reflexivně, automaticky a bez zaváhání se vším, co programující rodič tvrdí. Nečeká na protiargument rodiče zavrženého nebo jej zcela ignoruje, tedy nevidí. Dětská argumentace vůči zavrženému rodiči resp. jeho kritika bývá - ve srovnání s programujícím rodičem – dokonce emotivnější.

Šestým kritériem je nepřítomnost pocitů viny. Děti postižené SZR nezakoušejí žádný pocit viny, že zavržený rodič je postižen, že trpí. Např. jim schází pocit vděku za dárky, za placení různých výdajů. Výdaje zavrženého rodiče vnímají jako správný trest, který by vlastně měl být ještě větší. Křivé obvinění ze znásilnění ilustruje, kam až je programující rodič schopen zajít. Je to podmíněno důslednou přípravou. Dítě opět necítí pocit viny.

Jako **sedmé kritérium** pozorujeme tzv. vypůjčené scénáře (papouškování). Přítomnost vypůjčených scénářů signalizuje vysokou pravděpodobnost, že dítě je postiženo SZR. Z kontextu dětských obviňování zavrženého rodiče a z jejich obsahu je patrné, že byly sdělovány programujícím rodičem, dítětem vyslechnuty a reprodukovány. Dětská výpověď pak obsahuje výrazy a obraty, které děti daného věku ještě nepoužívají, jako například: „Když jdu k tatínkovi tak hyperventiluji, nevím co to je, ale maminka to říkala.“

Posledním, **osmým, kritériem** je rozšíření nepřátelství a nenávisti na celou původní rodinu zavrženého rodiče. Patří do ní bratrance a sestřence, tety, strýcové ale také prarodiče, ti to pociťují nejhůř, své vnuky a vnučky milují. Nepřátelství jde pak i na přátele zavrženého rodiče, jejich děti a na další blízké (Gardner, 1996, str. 15-30).

2.3 Pohled na motivy a důsledky syndromu zavrženého rodiče

Motivy jsou různé. Po rozchodu dvou lidí, kteří si navzájem ublížili, jich může být spousta. Dle Bakaláře může motivace programujícího rodiče vycházet z těch horších stránek lidské povahy, jako je motiv pomsty, trestání, nenávist a agrese, jimž je dán volný průběh. Dalšími vysoce pochybnými motivy je potřeba vnějšího nepřítele nebo egoistická snaha po výhradním vlivu na utváření psychiky dítěte a na jeho další život, což zřídka přejde v pocit vlastnictví i již dospělého dítěte. V rámci tohoto egoismu nejsou pak legitimní nároky a přání druhého rodiče (a i dítěte) respektovány, nýbrž jsou ignorovány nebo vysmívány (Bakalář, Novák, 2010).

Dle R. A. Warshaka se může matka snažit vymazat otce ze života dětí, aby se vyhnula vzpomínkám na nevydařené manželství. Dále uvádí, že některé matky jsou na své manžely tak nazlobeny, že prostě nemohou připustit jejich důležitost pro tatínky (Warshak, 2001, str. 113).

Bakalář vypracoval s kolektivem autorů v knize Rozvodová témata a moderní psychologie několik motivů programujícího rodiče a podrobně je rozebral:

Motiv pomsty: Již když se schyluje k rozvodu, stává se, že vyhrožuje jeden z rodičů druhému, že pokud rodinu opustí, nikdy své dítě již nevidí. Většinou to bývá s pocitem, že právě jemu bude dítě svěřeno do péče. Za příkoří pocíťované v manželství se rodič mstí zavrhuje techniky a snaží se dávat najevo, kdo tu má poslední slovo.

Motiv "ochrany" dítěte: *„Během eskalace manželského konfliktu zklamáný a rozezlený rodič podstatně změní své původní hodnocení exmanžela: z něžné a citlivé osoby se stane bezohledný sobec, násilník apod. ("Jak jsem to jen mohl/a nevidět?"). Programující rodič sám sebe o záporných vlastnostech partnera přesvědčí a pak "nedopustí", aby se dítě s někým takovým stýkalo a bylo jím ovlivňováno.“*

Motiv bezpečnosti: Jeden z rodičů má obavy, aby se prostřednictvím dítěte druhý rodič nedozvěděl o situaci v současné rodině. Např. hádky s novým partnerem, daňové úniky, neschopnost zvládat současnou situaci. Dítěti může být zakázáno, jakkoli mluvit o nové rodině, to z toho může být zmatené.

Motiv mocenský a potřeba vnějšího nepřítele: „Bez nepřítele musí člověk za své chyby obviňovat sám sebe, pro dobrý pocit být v právu si vyrábí nepřítele - v tomto případě bývalého partnera.“

Motiv preventivně praktický: „Ve fázi získávání nového partnera: rozvedený rodič získá nového partnera pevněji, dá-li mu jasně najevo, že s dřívějším vztahem je konec, což demonstruje vyhroceným nepřátelstvím a minimálními kontakty. Hladký průběh kontaktů by podle takového rodiče u nového partnera vyvolal pochybnosti, např. že chce kvůli dětem původní manželství obnovit.“

Motiv transcendence: „je přirozené úsilí pokračovat svým životem ve svých dětech. Nenávistným rodičem je patologicky překrouceno ve snahu o výhradní právo formovat psychiku dítěte a toho druhého o jeho polovinu připravit. Milující dítě je velká hodnota a i kdyby se na takovou "krádež" přišlo, žádný trest nehrozí.“ (Bakalář, 2006, str. 45).

U dítěte s rozvinutým SZR dochází k průvodním **důsledkům** tohoto jevu a to:

1/ Dítě ztratí téměř vše, co s druhým rodičem souvisí

„Ztráty se týkají hmotných statků, výchovného a vzdělávacího působení, praktické pomoci v různých životních fázích či situacích apod. Zavržený rodič by takovou pomoc svému dítěti rád poskytl. Je k tomu motivován nejen různými společenskými tlaky, ale zejména obecně známými genetickými mechanismy. Jeden z jejich projevů v našem vědomí je i silný emocionální zájem na úspěchu svého potomka, "své krve". Tento zájem působí obdobně u matek i otců a samozřejmě i u jejich pokrevních příbuzných, byť již v menší míře.“

2/ U dítěte se zabrzdí a zdeformuje emocionální vývoj

a/ „Dítě je totiž programováno k potlačení původních pozitivních emocí k nyní zavrhovanému rodiči. Navíc, potlačení či vytěsnění emocí pravidelně vede ke vzniku celé škály trýznivých psychopatologických symptomů, které odčerpávají značný díl psychické energie.“

b/ „Dítě je programováno dávat volný průběh emocím nenávisti podloženým jen slabými, neopodstatněnými či absurdními argumenty za úplné absence pocitů viny. Takové programování rovněž zamezí možné korekci, sebereflexi apod.“

c/ „Dítěti se podstatným způsobem naruší jeho sebedůvěra, vstřípi se mu totiž do citového života přesvědčení, že jeho druhý rodič je špatný, závadný. Později se dítě v hodinách biologie ve škole dozví o dědičnosti, chromozómech, genech a tedy také o tom, že přesná polovina jeho genetické výbavy, "jeho krve", je ze závadného, veskrze ničemného člověka. Sebedůvěra a sebehodnocení dítěte tak utrpí citelnou a trvalou ránu.“

3/ U dítěte se zabrzdí a zdeformuje psychosociální vývoj

a/ „Dítěti je totiž odebrán vhodný, tolik potřebný model k převzetí sexuální identity a role. Programuje-li matka (zdaleka nejčastější případ), pak chlapci jsou - mnohdy nevratně - poškozováni v identifikaci s přirozeným mužským vzorem, tedy otcem, a dívkám je ztěžována volba erotického partnera v budoucnosti, který je rovněž vybírán podle otcovské předlohy. Programuje-li otec, pak se popsany obraz pouze zrcadlově mění.“

b/ „Dítěti je narušen vztah k autoritám, snížena schopnost sociální diferenciacce. Je špatné, když dítě začne bez vážné příčiny nenávidět nějakou osobu v relativně neutrálním postavení, např. učitelku hudby, a když to rodiče tak ponechají. Je však mnohem horší, když se tak děje vůči osobě, která dítě miluje a která je současně jednou ze dvou nejdůležitějších osob, které dítě na světě má. V tom spatřujeme tragický prvek SZR, naznačující, že programující rodič "jde přes mrtvoly". Zavržený rodič má vůči dítěti i postavení legitimní autority a později tak dochází u dítěte k narušení vztahu k autoritám vůbec, neboť tento základní modelový vztah je hluboce zpochybněn. Navíc SZR operuje tak, že nepřátelství a nenávisť se rozšíří na všechny příbuzné zavrženého rodiče. Vliv tohoto "tréninku" působí ještě dál, dítě získá pohotovost obdobným způsobem se chovat i ke všem dalším "nepohodlným osobám".“

c/ „Dítěti je znemožněno, aby zažilo tolik potřebný model slušné, civilizované domluvy i za ztížených podmínek mezi dvěma různými stranami. Dítě, které takový model má, je mnohem lépe vybaveno pro svůj budoucí život.“

d/ „Dítě ztratí významnou část dat k vytváření své identity, řečeno jinými slovy, ze strany zavrženého rodiče ztratí polovinu informací, odkud pochází, jaké má předky, co dělali, čím vynikli apod. Tyto genealogické informace jsou dítěti upřeny, v nejlepším případě (začne-li se s programováním, až když je dítě starší), zůstávají v jakémsi zakázaném území, v němž se pátrání nedovoluje.“

e/ „Dítě, které původně milovalo oba rodiče, projde zkušeností "brainwashingu", která jej hluboce ovlivní. Vytváří se tak u něj "falešné já", nepravé a zdeformované jádro vlastní osobnosti, což jej celoživotně poznamenává.“ (Bakalář, 2010)

2.4 Programování

Programování Warshak popisuje jako ničivou kritiku, která probíhá trvale a bez kontroly. Dětem je mnoha různými způsoby vymýván mozek, aby se přidaly k jednomu z rodičů a urážely s ním druhého rodiče, prarodiče nebo jiného příbuzného. Rodiče, proti kterým bylo programování namířeno, umějí snadno popsat změny, k nimž v chování dítěte došlo. Každé dítě v sobě uchovává mnoho krásných vzpomínek, které se k pomlouvanému rodiči vážou. Ty jsou však systematickým programováním z dětského myšlení, chování a cítění, naprosto vytěsněny (Warshak, 2002, str. 48). Programující rodič opakuje nepravdivé myšlenky tak dlouho, dokud si je dítě nevštipí do paměti (Bakalář, 2006, str. 42). Dostávají se do dětského podvědomí a děti se domnívají, že jsou opravdu skutečné. Negativní vlastnosti druhého rodiče zveličuje a ty kladné opomíjí. Programující rodič vytrhuje z kontextu. Např. před dětmi požaduje nějaké peníze, zaskočený rodič zamítne. Druhý pak používá fráze typu: „Nemůžu ti to koupit, tatínek ti nedal peníze“. Nebo také: „Nemůžeme do cirkusu, protože ti maminka u nás nedovolí zůstat o den déle.“ (Warshak, 2002, str. 205). Programující rodič, nabádá dítě, aby druhého rodiče zneužíval finančně, nebo lživě přepisuje rodinnou historii (Bakalář, 2006, str. 42). Historii mění tak, aby vymazali všechny pozitivní vzpomínky na osobu, která má být zavržena. Matka například dítěti říká, vycházím z kazuistiky, že se jí otec snažil při rozvodu vyhodit z okna. Skutečnost byla pouze to, že se u okna dohadovali.

Programující rodič, má spousty skrytých nenápadných narážek, i otevřeně dogmaticky druhého rodiče odsuzuje (Bakalář, 2006, str. 42). Snaží se dávat druhému rodiči jiná hanlivá jména. V případě babičky, babizna. Dítě pak samo začne používat tento výraz, aniž by si uvědomovalo, jak hanlivé je. Pokud tento výraz používá, programující rodič to přijímá s radostí a dítě si připadá oceňováno. Rodič oslovuje druhého křestním jménem, naznačuje tím dítěti, že je to někdo cizí. Může také dítěti úplně změnit jméno a příjmení (Warshak, 2002, str. 194). Časté jsou také případy, kdy rodič dítě donutí, aby novému partnerovi, říkal tati. Dítě dle svého věku, může být zmatené, kdo je vlastně jeho otcem, nebo matkou. Z jedné

kazuistiky zpracované panem Warshakem je znám případ, kdy matka nechtěla dát večeri svému dítěti, do té doby, než začne nového matčina partnera oslovovat tati.

Děti bývají často programujícím rodičem rozmazlovány. Jsou jim povoleny věci, které by za normálních rodinných podmínek, nikdy povoleny nebyli. Také jsou známy situace takzvané projekce, to znamená, že jeden z rodičů obviňuje druhého z věcí, které sám dělá (Warshak, 2002, str. 217).

Programující rodič brání návštěvám druhého rodiče, jakýmkoli způsobem, vyhrožuje mu, zda přijde o minutu déle, dítě nedostane. Dítě před návštěvou často onemocní, většinou je to zapříčiněno stresem, který výměnu doprovází. Když zavrhaný rodič volá, druhý rodič se snaží hovor dítěti znemožnit.

Programující rodič odmítá sdělit druhému školní výsledky, zakazuje škole dávat informace o dítěti, nechce spoluúčast na školních schůzkách a nechce se ani dělit o školní fotografie. Pokusy kontaktovat dítě, označuje programující rodič jako otravování, později to tak začne chápat i dítě. Programující rodič často navštěvuje lékaře, opakovaně poukazuje na potíže, které vznikají po návštěvě u druhého rodiče. Pokud lékař, na věc nahlíží subjektivně, napomáhá tím vlastně zavržení druhého rodiče.

Ale jsou tu ještě další způsoby programování dítěte, které si programující rodič neuvědomuje.

Např. žádá druhého rodiče, aby si dítě vyzvedával dále od domu, tím dítěti naznačuje, že je rodič nežádoucí osobou. Existují také situace falešného obvinění ze zneužívání. Rodič je po té trestně stíhán, je mu také zamezen kontakt s dítětem. Je to jeden z nejkrutějších rozvodových jedů, jak by poznamenal pan Warshak.

Programující rodič posiluje závislost dítěte na sobě. Dítě pak musí projevovat nenávisť k druhému rodiči, aby si udrželo lásku, na které je závislé k rodiči programujícímu.

„Emocionálně dospělý rodič chápe důležitost návštěv druhého rodiče, podporuje je a nepřijme neopodstatněné důvody pro zrušení návštěvy (stejně jako nepřijme neopodstatněné důvody, když dítě argumentuje, proč nejít do školy).“ (Bakalář, 2006, str. 44).

2.5 Popouzení proti druhému rodiči

„Popouzení je záměrná dlouhodobá činnost v neprospěch bývalého partnera. Matky se soustavně snaží otce v očích dítěte očernit, pomlouvají ho a ponižují, vyzdvihují jeho špatné vlastnosti a nepřipouští dobré, shazují otce, ironizují ho a zesměšňují. Někdy tak činí i v opravdovém přesvědčení o jeho špatnosti. Děti jsou v nízkém věku velmi sugestibilní a navíc na matce závislé, nechají se tak lehce přesvědčit a přijmou nepravdivou nebo alespoň silně zkreslenou představu o svém otci. Zaujmou k němu negativní postoj, reagují odtazením, strachem z otce či nenávisť k němu.“ (Petra Černá, 2001, str. 22).

R. A. Gardner trvá na rozlišení pouhého popouzení dítěte proti rodiči a rozvinutí SZR. Popouzení je v jeho koncepci jen jednou ze součástí systému, který zahrnuje i další aspekty.

Ve své knize Syndrom zavrženého rodiče definuje rozdíly mezi „pouhým popouzením“ a syndromem zavrženého rodiče takto:

- zatímco popouzející rodič si je do značné míry vědom toho, co dělá, a více své jednání kontroluje, u rodiče programujícího předpokládá Gardner i nevědomou složku motivace a tím také menší schopnost sebehodnocení a kontroly vlastního chování;
- dítě, které je „pouze“ popuzeno si ještě do určité míry dokáže uchovat i vlastní představu o druhém rodiči. Dítě s rozvinutým SZR se na dalším přiživování negativního obrazu druhého rodiče již aktivně podílí samo. Je natolik „indoktrinováno“, že přijímá verzi rodiče programujícího za svou vlastní a samostatně ji dále rozvíjí;
- dítě popouzené dovede, samozřejmě v závislosti na věku a dalších okolnostech, vidět na svém rodiči drobné i zásadnější chyby a nedostatky, avšak současně je schopné vnímat i pozitivní stránku jeho osobnosti. Dítě s rozvinutým SZR i drobné nedostatky či chyby neúměrně zveličuje, přikládá jim zásadní váhu a označuje je za důvody, proč se nechce s rodičem stýkat. Gardner dodává, že o SZR lze mluvit jen tehdy, pokud příčinou odvrácení dítěte od rodiče není žádná forma zanedbávání, špatného zacházení s dítětem, týrání či zneužívání (Gardner, 1992, str. 38-41).

Matka s dítětem mužského pohlaví ve výhradní péči, by měla dítě povzbuzovat v kontaktu se svým otcem. Na neštěstí je to mu tak, že matky od nezávislého chování dítě odrazují. Veřejně kritizují otcovské kvality svých bývalých manželů, s tím vzrůstá pravděpodobnost, že se její dítě stane nadměrně plachým, závislým a nejistým v pocitech své příslušnosti k mužskému pohlaví (Warshak , 1996, str. 51). Warshak doporučuje zachovávat kladný obraz o druhém rodiči, následkem toho by měl být nenarušený vývoj samotného dítěte.

2.6 Falešné obvinění ze znásilnění

Křivé obvinění ze znásilnění je jedním z nejkrutějších útoků, který může programující rodič použít proti rodiči druhému.

Obvinění mají obvykle takovou sílu, že vyústí v okamžitý soudní zákaz, jakéhokoli běžného kontaktu mezi obviněným a dítětem (Švarc, 2009, str. 21).

V případě, že jsou děti skutečně obětí týrání, má je takový zásah ochránit před další újmou.

„Pokud bylo dítě zmanipulováno, aby o zneužívání křivě vypovídalo, může zákaz kontaktů vystupňovat zavržení a někdy dokonce celému vztahu zasadit smrtelný úder.“ (Warshak, 2001, str. 67).

Dle Warshaka existují tři typy dětí. Jedny vědí, že jsou obvinění falešná a vědomě lžou. Jiný typ dětí ojedinělý případ zákazu nebo trestu zveličí a udělají z něj případ sexuálního týrání. Poslední typ dětí je tak dlouho dotazováním manipulován, že začnou věřit, že se skutečně staly obětí tak zrudného činu.

Vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí na Městském úřadě v Trutnově Margita Hosmanová se za svou praxi setkala se dvěma takovými případy. A to jak ze strany matky, která osočila z pohlavního zneužívání otce, tak i ze strany otce osočujícího matku. Označuje to za jednu z nejošklivějších zbraní, kterou rodič v rozvodovém řízení může použít, protože zde hraje roli bezpečí dítěte.

Dítě, které si vsugeruje, že bylo pohlavně zneužito, paradoxně může být postihnuto problémy, které mívá dítě skutečně zneužitě. Nedůvěřuje svým opatrovatelům. Jeho pohled na sexualitu je narušen, to vede k problémům v dospělosti. Nedůvěřuje lidem v blízkých vztazích (Warshak, 2001, str. 70).

Jiří Švarc ve své přednášce pro Justiční Akademii z 22.4 2009 publikované na internetových stránkách justice.cz označil několik rizikových faktorů falešného obvinění ze znásilnění:

- obvinění se vynořuje na povrch po rozvodu, rodina je na hranici rozpadu
- rodina má historii dysfunkce s nevyřešeným rozvodovým konfliktem – není stanoven styk s dětmi, jeden či oba rodiče se aktuálně angažují ve vztahu s jiným partnerem
- matka projevuje sklon být hysterickou osobností
- otec má sklon být pasivně závislý
- dítě je ženského pohlaví, mladší 8 let a vykazuje behaviorální vzorec verbálního přehánění, krajní ochoty k obviňování
- obvinění je sdělováno rodičem, který má dítě v péči, obvykle matkou; matka bere dítě k „expertovi“ pro další vyšetření, posouzení či zacházení

Dále označil tři typy osobností vznášející falešná obvinění:

- bázlivá osoba, která věří, že je v manželství obětí manipulace, nátlaku, tělesného, sociálního a pohlavního zneužívání, má sklon vidět v mužích fyzickou hrozbu, prostředky ekonomické odplaty
- „ochránce“ - mstivá dominantní osoba nechápající potřeby dětí, která často neústupně trvá na tom, že formální právní opatření je nutno použít okamžitě a nečekat na přiměřený důkaz obvinění, taková osobnost se často dovolává expertů z oblasti jak mentálního zdraví, tak práva a často má souběžnou, dosud nerozhodnutou, trestnou činnost
- potenciálně psychotická

Rozdíl mezi skutečným a vykonstruovaným pohlavním zneužíváním je zásadní. Při skutečném zneužívání jsou matky obecně rozrušené, tajnůstkářské a v rozpacích. Děti jsou

bojácné a plaché v přítomnosti zneužívaného rodiče. Popisují zneužívání velmi realisticky a vážně. Matky u vykonstruovaném pohlavním zneužívání mají potřebu vše vyprávět celému světu a neprojeví stud. Děti jsou v přítomnosti obviněného klidné, obvinění může až křičet do tváře obviněného. Popisy situací mají absurdní scénáře, kterým dítě věří (Švarc, 2009, str. 19, přednáška, in justice.cz).

„Neměli bychom předpokládat, že všechny děti z rozvedených rodin, které ohlásí, že byly zneužity a odmítají se s pachatelem stýkat, jednají pod vlivem rozvodových jedů. Děti, se kterými některý z rodičů zacházel krutě nebo které se staly svědky opakovaného násilného a nekontrolovaného chování, mají oprávněný důvod k tomu, aby se kontaktu s takovým člověkem vyhýbali.“ (Warshak, 2003, str. 73).

Vše je v rukou soudních znalců, psychologů a sociálních pracovníků, jak velké úsilí budou případu věnovat. Dle některých odborníků, jsou právě tyto pracovníci v některých případech velmi nezkušení, a to by v situaci křivého obvinění ze zneužívání mělo být právě naopak.

2.7 Terapie syndromu zavrženého rodiče

Pokud se stávají děti pravidelnými aktéry konfliktů mezi rodiči, jsou-li svědky pomlouvání, jsou-li manipulovány, aby jednoho z rodičů shazovali či mu přestali důvěřovat je na místě požádat o pomoc terapeuta (Warshak, 2001, str. 311). Zkušený terapeut se nenechá vmanipulovat do kampaně jednoho rodiče proti druhému. Pokud rodiče přistoupí na rodinnou terapii, měl by ji řídit jeden terapeut obeznámený s problematikou SZR, ten může do rodinných problémů přinést neutrální pohled (Bakalář, 2006, str. 49). Naučí také všechny členy rodiny, jak spolu vzájemně vyjednávat. U rodičů zmírní obavy, že je dítě v domě druhého rodiče týráno, nehledě na to, že terapeutický dohled chrání před křivým obviněním ze zneužívání (Warshak, 2001, str. 312). Eduard Bakalář popsal s kolektivem odborníků několik tipů, jak se v různých situacích zachovat aniž by byl SZR prohlubován. Pokud je motivem bývalého partnera pomsta, pak je dobré pokusit se odstranit příčiny takového vzteku (např. vrátit majetek). Při nedostatku sebedůvěry programujícího rodiče, je dobré se zamyslet, jak jeho sebevědomí posílit. V případě neustávající nenávisti pomůže až nový partner

programujícího rodiče. Je velmi důležité jednat okamžitě, co je syndrom zavrženého rodiče diagnostikován (Bakalář, 2006, str. 50).

V USA postupují při diagnostikování SZR třemi různými způsoby:

- A. Výchova nejčastěji zůstává u programujícího rodiče, soud určí terapeuta řídicího zpočátku styk s dítětem, při nespolupráci programujícího rodiče jsou možné sankce (napomenutí, pokuty, prospěšné práce, odsouzení).
- B. Soud nařídí program pro dočasný pobyt dítěte v reintegračním zařízení, kde probíhá terapie specializovaná na SZR, aby byl obnoven vztah se zavrženým rodičem a neutralizováno programování.
- C. Změna výchovy (od programujícího k zavrženému rodiči); zároveň soud nařídí styk dítěte s programujícím rodičem monitorovaný určeným terapeutem (Bakalář, 2006, str. 50).

Warshak ve své knize rozvodové jedy popisuje, jak se terapeuticky pracuje se zavrženým rodičem, se zavrhujeícím rodičem a odcizeným dětmi. Terapie se zavrhujeícím rodičem může ukázat, že za jeho hněvem je ukryt strach, pocity zrady a zahanbení. Terapie poskytuje bezpečné místo pro vyjádření všech nepřátelských pocitů. Pomáhá rodičům najít způsoby jak se hněvu zbavit a nevyužívat děti k jeho vyjádření. Prvním krokem k vyřešení problémů je přiznat si že se rodič dítě snažil nějakým způsobem navádět, či programovat. Terapeut poučí rodiče o dlouhodobých následcích programování a jsou také seznámeni s tím, že jim děti mohou být z výchovy odebrány.

Zavrženému rodiči je důležité vysvětlit jak a proč k SZR dochází a jakým způsobem ho mohou neutralizovat. Většina práce se zavrženými rodiči spočívá v konkrétních radách, jak by měli rodiče s dítětem komunikovat a jak reagovat na nenávistné či vystrašené chování.

Odcizeným dětem poskytuje terapie neutrální teritorium, kde se mohou ventilovat. Terapeut dětem naslouchá a upozorňuje je na doformované vnímání skutečnosti. Děti se v terapii také dozvědí, jak mají reagovat na rodiče, který se je snaží navádět (Warshak, 2001, str. 316).

4. červa 2004 proběhla tiskem zpráva, že bylo u nás zřízeno v Říčanech u Prahy léčebné zařízení zaměřené na nápravu syndromu zavrženého rodiče. Bohumila Průchová je k takovémuto zařízení kritická, jelikož ještě nebyly naplánované terapeutické postupy

a personální obsazení (Průchová, Novák, 2007, str. 76). O údajné příspěvkové organizaci nejsou k nalezení žádné informace ani kontakt, domnívám se tedy, že doposud žádné takové u nás neexistuje.

Bakalář popisuje podobné zařízení jako izolovanou venkovskou farmu, kde zavržený rodič a odcizené dítě společně pracují, připravují jídlo a hrají hry. Začátek pobytu v reintegračním zařízení bývá dramatický, ale později vyjdou na povrch vytěsněné kladné emoce, ustoupí napětí a komunikace se normalizuje (Bakalář, 2006, str. 51).

II. Praktická část

Úvod k praktické části

Pro praktickou část mé bakalářské práce jsem si vybral zpracovat dvě případové práce. V těchto dvou případech budou zpracovány příběhy členů rodiny, která právě prochází rozchodem manželů a přípravami k rozvodu. Pokusím se nastínit celkovou sociální anamnézu, osobní anamnézu u dvou osob v rodině a anamnézu problému, který rozchod nastartoval. Cílem případových prací bude zjistit, jaký dopad má rozchod rodičů na vybrané členy rodiny. Zda se vyskytují v jejich vztazích podobnosti se syndromem zavržení rodiče, a jakým způsobem by se tomu dalo předejít nebo úplně negativní stimuly eliminovat.

Samozřejmostí je zachování anonymity klientů a tudíž jejich změněná jména.

Případová práce č. 1

1. Základní údaje

Jméno: Marta

Věk: 24

Pohlaví: žena

Vzdělání: Střední, sociálně právní s maturitou

2. První kontakt s klientem

K setkání s klientkou došlo v jejím přechodném bydlišti u rodičů. V současné době bydlí se svým přítelem několik kilometrů od domova a zároveň od své práce, a to práce v mateřské školce, kde Marta dělá vychovatelku. Svůj současný psychický stav popisuje jako nejhorší za dosavadní život. Kloubí se dohromady několik problémů a krizí, které jsou pro Martu velmi psychicky náročné. V práci je nespokojena, hlavním problémem je nevyhovující kolektiv v mateřské školce a nenávistná atmosféra v něm. Marta má starosti i ve vztahu. Její přítel má dceru z předchozího manželství. Bývalá manželka, u které dcera žije, nařkla Martu a bývalého partnera z týrání dcery. Marta to popisuje jako pomstu bývalé manželky za rozchod, kterým prošla se současným přítelem Marty, ten navíc Martu podvádí. Do toho se její rodiče rozvádí, zatím to trvá dva roky a doposud nedošlo k žádné dohodě o vyrovnání či podání žádosti o rozvod.

Marta se cítí velmi úzkostlivě a velmi často pláče. Úzkostlivé pocity jí začaly, v okamžiku kdy se rodiče začali hádat a ona začala cítit, že něco není v pořádku. Tyto pocity má Marta již 4 roky, dva roky už otec s rodinou nežije.

3. Sociální anamnéza

Klientka popisuje vztah rodičů jako dobrý do svých 15 ti let, rodiče si rozuměli. Nikdy si nedovedla představit, že by šli rodiče od sebe. Od Martiných 15 let se rodiče začali dohadovat a hádat. Vždy, když jeli někam na dovolenou, bylo vše zase krásné, vypadali velmi zamilovaně, ale jak se z dovolené vrátili, objevili se zase hádky a neshody. Vše se absolutně zhoršilo, když otci přišla od neznámé ženy zpráva na mobil. Matka velmi žárlila. Byla žárlivá celý život, ale tato zpráva vše jen vystupňovala. Rodiče se hádali o penězích, o práci, o dětech. Situace byla tak neúnosná, že Marta čekala jen na to, kdy přijde rozvod. Odjela

s kamarádkou na dovolenou, a když se vrátila, otec už doma nespál. Našel si novou přítelkyni. Z počátku bydlel u své matky a začal budovat nový domov s přítelkyní. Matka o otci mluvila před dětmi jako o kurevníkovy, děvkaři a hajzlovi.

Klientka popisuje sociální situaci ještě kompletní rodiny jako skvělou. Rodiče se o děti výborně starali a cokoli si přály, tak měly. I teď Marta cítí, že by pro ně rodiče, i když spolu již nežijí, udělali vše. Finanční situaci popisuje jako dobrou, někdy si prý s rodinou říkali, že si žijí až nad poměry oproti sousedům, s nimiž sousedí.

Klientka jako stěžejní okamžik, který způsobil rozvod, označila otcův nový vztah a také matčinu žárlivost. Prý stačilo, aby si otec venku popovídal se sousedkou a matka ztropila velikou scénu, nebo zamkla dům, do kterého se otec nemohl dostat. Ten si vzal auto a odjel ke své matce. Sama klientka uvádí, že muže musí přestat vztah bavit, pokud je žena velmi žárlivá.

4. Rodinná anamnéza

Osoby v rodině: Otec (Josef), Matka (Radka), Sourozenci (Marta 24, Josef 18, Aneta 22)

Matka žije v rodinném domě se synem Josefem ml. Otec žije se svojí milenkou a jejími dětmi v panelovém bytě v nedaleké vesnici. Marta žije se svým přítelem v bytě v nedalekém městě a dcera Aneta žije se svým přítelem také v nedalekém městě.

Josef ml. se často pral se starší sestrou Martou, na sestru Anetu si nikdy nedovoľoval.

Aneta pomáhala matce v kuchyni a v domácnosti. Marta pomáhala otci na zahradě a kolem domu. Uvádí, že dříve měla radši otce než matku. Matka na ni byla velmi přísná, často křičela a také ji trestala. Syn Josef pomáhal otci a byl s ním také v bližším vztahu než s matkou, to zůstává i v současné době.

Marta si nyní rozumí více s matkou. A to od té doby, kdy se před nedávnem otec snažil neřešenou situaci rozvodu ohledně vyrovnání majetku řešit velmi radikálně. Sebral matce klíče od auta, že ho použije na splátky domu, v kterém žije matka se synem a je stále ve vlastnictví otce a matky. Propukla hádka při, které byla Marta přítomna a nabídla řešení, že dům bude splácet ona. Otec na to reagoval tak, že klíče matce vrátil a obvinil Martu, že se spolčuje s matkou. Marta cítí, že se s ní otec nechce bavit a je z toho velmi smutná.

Josef ml., který žije s matkou ve společné domácnosti, je na matku dle klientky velmi drzý, matka s ním také zachází jako s hadrem. Stále ho bere jako by byl malý kluk. Když matka vidí, že Josef ml. používá otcovo auto, které si pořídil se současnou přítelkyní, je na něj velmi rozčilená. Nadává mu, dává mu najevo, že dělá něco špatně a používá věty typu, aby táhnul za otcem a tou jeho. Když Josef ml. pomáhá otci v lese, matka mu vyčítá, že doma nic nedělá a že je pořád jen s tím kurevníkem.

Klientka uvádí, že má s matkou již lepší vztah, ale v rodině dochází k situacím, že když chce Marta navštívit otce, nebo ho navštíví, je na ni matka velmi našťvaná a dává jí to patřičně najevo. Velké problémy nastávají v dobách svátků, narozenin a vánoc. Rodiče jsou od sebe již druhým rokem. Vždy drželi tradice ve velkém. Na Vánoce a narozeniny se scházela široká rodina z celého okolí a slavilo se. Od doby kdy matka a otec jsou od sebe, vztahy se velmi zprětrhaly. Poslední vánoce, když matka zjistila, že děti otce navštívily, rozeslala celé rodině zprávy o tom, že končí se životem, že ji všichni zradili a nemá cenu žít. Matka požádala Martu, že když bude navštěvovat otce, měla by jí to říct. Klientka se podle těchto slov řídila a vždy bylo zle. Rozhodla se proto návštěvy otce tajit, ale matka se o návštěvě vždy nějak dozvěděla a ztropila velikou scénu. Výhružky sebevraždy, nátlaky, scény, psychické týrání a výčitky ze strany matky jsou pro klientku neúnosné. Říká, že má velký strach navštěvovat otce a že ho raději nenavštěvuje. Matka má spoustu známých, takže má Marta strach u domu otce vůbec zastavit, aby se to matka nedozvěděla. V klientce jsou vyvolávány pocity, že matku návštěvou otce podvádí a taky jí matka za podvodnici označuje. Marta uvádí, že skoro při všem co se týká otce, má matka jízlivé otázky a narážky.

Z klientky jsem cítil velkou bezmoc, se situací něco udělat. Byla jí položena otázka, zda se zeptala matky, zda si nemyslí, že má právo se svým otcem stýkat. Klientka odvětila, že tak udělala, ale matka na to reagovala dalšími scénami. Klientka se bojí odporovat matce a je strachem zní velmi pohlcena. Dokonce přiznává, že k otci jezdí mnohem méně než by chtěla, právě kvůli matce.

Klientka si myslí, že si matka vůbec neuvědomuje, že svým chováním své děti a jí ztrácí. Aneta žijící v jiné domácnosti se již s matkou stýká výjimečně, právě kvůli nadávkám a scénám. Syn Josef ml. se stal na útoky matky úplně imunní. Martě je líto, že matka nemá žádného přítele a že je osamělá. Myslí si, že nový partner by matce velmi pomohl.

V průběhu života byla matka na děti velmi přísná, to si klientka myslí, že bylo a je v pořádku v rámci výchovy. Otec v rodině měl pevnou ruku a respekt. Od té doby co otec odešel, je Josef ml. na matku velmi drzý, klientka se to snažila řešit tím, že přišla požádat o pomoc otce. Názor otce byl, že to má matka na oplátku za to jak se k Josefu ml. chová. Otci je jedno jak se chová syn k matce, jak klientka uvádí, situaci prý řešit nebude.

Klientka popisuje, že všechny tradice a svátky slavili ve velkém, v kruhu rodinném při grilování, popíjení a veselí se. Nyní když je otec pryč má strach z dalšího svátku nebo narozenin, aby ji nepřijel popřát, když je zrovna u matky. Klientka popisuje, že úplně cítí, jak ji matka pozná na očích, že byla na návštěvě u otce. Když se zase otec snaží pomlouvat matku, Marta mlčí nebo reaguje odchodem. Popisuje vše jako začarovaný kruh, z kterého se jí nedaří dostat ven, je ze všeho velmi smutná a zoufalá.

Jako největší rodinou krizi označuje dobu, kdy si otec našel milenkou a později opustil rodinu.

5. Osobní anamnéza

zdravotní stav: dobrý, pouze alergie

povahové rysy: tvrdohlavost, urážlivost, klientka má ráda děti, nebaví ji studium, raději pracuje, pomoc okolí nikdy nepotřebovala.

zkušenosti s drogou: nemá

školní docházka: vždy v pořádku

profese: vychovatelka v mateřské školce, zde problémy (pomluvy, špatný kolektiv), ráda by změnu zaměstnání.

6. Anamnéza problému

Problém nastal v době, kdy se otec rozhodl opustit rodinu kvůli nové přítelkyni. Ani jeden z rodičů nechce podat žádost o rozvod, z důvodů toho, že ani jeden nechtějí platit náklady ze soudního řízení. Již po dva roky se oba nejsou schopni dohodnout na vyrovnání, otec se o to snaží, ale matka nechce přistoupit na jakoukoli dohodu. Matka před dětmi pomlouvá otce a snaží se svou nenávist na děti přenést. Vyhrožuje dětem sebevraždou a úspěšně se snaží dosáhnout omezení kontaktu mezi klientkou a druhým rodičem. Intenzita problému se čím dál více stupňuje. Klientka vinu za situaci v rodině necítí. Na otázku, co

k vyřešení problému klientka podnikla, odpovídá, že ke zmírnění bolesti kterou cítí ji napomáhá přítel, s kterým se před rokem seznámila.

7. Hodnocení informací

Na klientku se v současné době nahnuly starosti, které je sama schopná velmi těžko vyřešit a zpracovat. Nový přítel má milenku, je obviněna z týrání nevlastní dcery. Do práce se netěší, z důvodů špatného kolektivu a zrána mívá pocity zvracení. Na klientce je pozorovatelná úzkost, plačtivost a také pocity viny. Neví si rady se situací a je z toho zoufalá. Oba své rodiče má velmi ráda a velmi se snaží ani jednomu z nich nestránit více. Matka v Martě úspěšně vyvolává pocity viny z návštěv otce. Marta se také provinile tváří, když od otce přijíždí a matka to hned na ni pozná. Klientce bylo vysvětleno, že se nemůže k věci stavět provinile a že si musí stát za tím, že otce chce normálně navštěvovat, aniž by jí to bylo vyčítáno. Po období kdy se matka vyrovná s odchodem manžela, rozvodovým řízením a vztekem, který na něho má, by se měla situace vrátit do klidnějších kolejí. To však potřebuje dlouhou dobu hojení.

Vyhrožování sebevraždou, kterou matka použila po období dvou let již třikrát, se popisuje jako sebevražda demonstrativní. Je to způsob psychického týrání, kterým citlivá klientka snadno podlehne. Po takovéto události (výhrůžky sebevraždy) stojí klientka nad otázkou, zda se stýkat s otcem a riskovat sebevraždu matky, nebo se s ním stýkat málo a potají. U Marty vyhrála možnost druhá. Klientka se s otcem stýká méně, jejich vztah chladne a otec si myslí, že je Marta na straně matky a dává jí to také najevo. Dá se říci, že se klientka nachází uprostřed rozvodových jevů, které obvykle rozvod doprovází. Její výhodou je její věk 24 let, měla by být tedy proti programování ze strany rodičů více imunní, a však případ dokazuje, že tomu tak není. Tento případ není typický pro syndrom zavrženého rodiče. Klientka je již dospělá a svého rodiče nikterak nezavrhl.

8. Návrh řešení a plán pomoci

Klientce byla v průběhu rozhovoru poskytnuta podpora v jejích starostech. Byla jí navrhována návštěva psychologa v poradně pro rodinu v místě jejího bydliště. Klientka je k návštěvě psychologa skeptická, bylo jí tedy vysvětleno, že se nemusí cítit nijak nemocná, ale že psycholog ji bude schopen vyslechnout, důsledně poradit v jejích starostech, pokusí se odbourat pocity viny a bude se soustředit na posílení jejího sebevědomí. V případě matky, u

keré je znát silný pocit pomsty, by byla účinná terapie, při které by se terapeut snažil snížit příčiny vzteku. Terapie poskytuje bezpečné místo pro vyjádření všech nepřátelských pocitů. Pomáhá rodičům najít způsoby jak se hněvu zbavit a nevyužívat děti k jeho vyjádření. Jako první by si matka měla přiznat, že se snaží děti navádět a programovat proti druhému rodiči. V tomto případě a to je i ve shodě s klientkou by také pomohl nový matčin partner.

Klientku jsem se snažil rozhovorem vést k zamyšlení, zda je takováto situace v pořádku. Dále jsem refleктоval veškeré její příběhy a snažil se je srovnat tak, aby si klientka uvědomila, kde jsou příčiny problému a jak se vypořádat s pocity viny.

9. Reflexe vlastní role v případě

Klientka byla zprvu překvapená, jaké otevřenosti se od ní při rozhovoru žádá. Vysvětlovala to tak, že není zvyklá se jen tak někomu svěřovat a že je nedůvěřivá. Postupem času nabyla důvěry a otevřeně jsme se bavili o problémech, které ji tíží. Jelikož jsem rodinný známý, již delší dobu jsem cítil, že intervence je v tomto případě zásadní, urgentní a na místě. Klientka hovořila o všem s důvěrou a přirozeně, bylo na ni znát, že o problémech potřebuje mluvit a že ji velmi tíží. Na závěr rozhovoru vyjádřila potěšení, s tím že cítí úlevu a žádá si další sezení nebo možnost konfrontace jejích problémů. Byla ji nabídnuta přátelská pomoc a podpora kdy bude potřebovat. K návštěvě psychologa jsem ze strany klientky skeptický, obávám se, že převládne strach z pocitu, že terapie s psychologem je pro nemocné lidi. K terapii matky, která se domnívám je přímo akutní, z důvodů mé nekompetentnosti a určitých hranic nedojde, jelikož nejsem schopen do případu s tímto návrhem tak radikálně zasáhnout.

S klientkou Martou budu v rámci přátelských rozhovorů pokračovat v její podpoře, a budu se snažit odbourat její obavy z návštěvy psychologa.

Případová práce č. 2

1. Základní údaje

Jméno: Josef

Věk: 18

Pohlaví: muž

Vzdělání: Střední odborné učiliště, truhlář

2. První kontakt s klientem

K rozhovoru s klientem došlo v jeho bydlišti, v rodinném domě, který užívá společně se svojí matkou. Josef pobývá v podkrovní části domu, která se doposud splácí. Současný psychický stav popisuje jako dobrý. Stojí na vlastních nohou a snaží se být soběstačný. Mrzí ho, co se děje v rodině, kde se rodiče právě rozvádí, ale nenadělá se situací nic, jak říká. Chce se do problémů a hádek rodičů, co nejméně zaplést. Rodiče nyní řeší porozvodové vyrovnání. Otec se snaží dohodnout, matka nekomunikuje. Klient se psychicky připravuje na možnost, že pokud se dále situace nezmění, budou muset jako děti do věci zasáhnout a promluvit.

Josef se v současnosti cítí až na problémy rodičů vyrovnaný. Dříve mu největší problémy dělala škola. Již od mládí hrál hokej, který mu bral spoustu času, popisuje to tak, že ho hokej připravil o dětství. Docházel na obchodní akademii, společně s místem tréninků měnil i školy, byl velmi časově vytížený a v častém stresu. Teď se učí truhlářem, hokej hraje pouze pro zábavu, má více času na sebe a svůj volný čas, cítí se být šťastnější.

3. Sociální anamnéza

Z raného mládí si klient mnoho nepamatuje ze vztahu svých rodičů. Na co si však vzpomíná, je zlo, které mezi rodiči bylo. Datuje to od svých 12 let. Klient vzpomíná na slova otce, který říkal, že nikdy rozvod nechtěl ani si ho nedovedl představit. Vše začalo Josefovým hokejem. Kdy ho otec v 8:00 ráno vozil na tréninky, a vraceli se v 11:00. V práci tedy ráno nebyl a musel si vše nadělat odpoledne, vracel se domů večer a zde začali první matčiny výčitky, že je otec stále v práci, že doma nic neudělá. Když si klient snažil vzpomenout na nějaké projevy lásky svých rodičů, nemohl si nic vybavit. Rodinné dovolené byly jejich poslední záchrany, zde bylo vždy vše skvělé, i se políbili. Klient na rodičích viděl, že jsou šťastní. Nejhlubší krize rodičů trvala 7 let. Matka otcí stále něco vyčítala, byla velmi žárlivá.

Otec občas ulétl s jinou ženou. Líbali se na veřejnosti, měl milenky. Hádky většinou začínali hloupostí, ale v jejich průbězích proběhlo vše, milenky, práce a poslední tři roky i peníze. Často se hádali pod vlivem alkoholu. Poslední tři roky měl otec stálou milenkou, která je nyní jeho partnerkou. Klient se domnívá, že otec odešel hlavně kvůli současné přítelkyni.

Klient byl od malička více prosazovaný ze strany otce. Když si otec začal se současnou přítelkyní, často neměl peníze. Klient si od svých 14 let vše platil sám, školní výlety, oblečení, obuv a zábavu. Raději se ani svých rodičů na peníze neptal, vždy ho jeden posílal za tím druhým, klientovi to bylo trapné. Na druhou stranu vypráví Josef, že se měl v dětství velmi dobře, na co si vzpomněl, to měl. Mrzí ho hodně, že díky náročnému hokeji o své mládí přišel, neznal nic jiného, než školu, práci, tréninky a zápasy. Třeba v létě nikdy nebyl na koupališti. Když hrál za Hradec Králové, odjížděl z domu v 6:00 hodin ráno a vracel se ve 20:30. O víkendech často pomáhal otci na zahradě, jezdil s traktorem a pomáhal mu v lese kácet stromy, to je také doteď. Díky práci v lese si je klient schopen vydělat na vlastní obživu.

Největší důraz, jež ovlivnil současnou situaci, příkládá klient odchodu otce od rodiny. Dříve chápal matčiny výčitky, když občas zahlédl otce, jak se na zábavách baví s jinými ženami. Nyní, co je otec od rodiny pryč, nechápe matčiny výčitky, které jsou nyní směřovány spíše ke klientovi.

4. Rodinná anamnéza

Osoby v rodině: Otec (Josef), Matka (Radka), Sourozenci (Marta 24, Josef 18, Aneta 22)

Matka žije v rodinném domě se synem Josefem ml. Otec žije se svojí milenkou a jejími dětmi v panelovém bytě v nedaleké vesnici. Marta žije se svým přítelem v bytě v nedalekém městě a dcera Aneta žije se svým přítelem také v nedalekém městě.

Aneta byla vždy velmi samostatná, od nikoho nic nechtěla, vždy přišla ze školy, šla do pokoje, tam se učila a pak přišla na večeři a šla si lehnout nebo se zase učit. Josef ml. o ni v podstatě nevěděl, viděli se jednou za tři dny. Aneta má přítele Miroslava, ten si moc nerozuměl s matkou Radkou a dost se to projevilo i do vztahu matky a Anety. To nahrává otci, který tráví s Anetou a Mírou veškerý volný čas, což se vůbec nelíbí matce a dává to Anetě najevo. Aneta matku navštěvuje jen příležitostně.

Marta má tátu strašně ráda. Otce mrzí, že Marta nedokáže říci, co si myslí. Marta je matčina poslední spása, vše uklízí, seče zahradu, stará se o květiny a stromy kolem domu. Matka ji ani nepoděkuje a často se i stává, že nad ni ohrnuje nos. Dává jí sarkasticky najevo, že si má zůstat u táty poté, co ho navštíví. Josef ml. nerozumí matce, zda to je její nenávist nebo žárlivost, že otec někoho má.

Klient má s otcem skvělý vztah, vnímá ho víc jak přítele než otce. Otec se zlobí, že klient kouří. S matkou má klient problémy, dle jeho slov vše začalo, když nastoupil na obchodní akademii, to je tři roky nazpět. Učení ho nebavilo, do toho hrál hokej. Vždy když domů přinesl špatnou známku, matka mu nadávala do debila. Začala vyčítat otcí, že Josefa ml. stále někam tahá pracovat a klient se neučí. Vše pokračovalo, když se otec odstěhoval. Klientovi je neustále vyčítáno, že pomáhá někde otcí, většinou v lese. Tím si však Josef vydělává. Neustále je kárán, že doma nic neudělá a jsou mu také vyčítány návštěvy babičky (otcova matka). Matka syna neustále posílá do nového místa bydliště jeho otce, ať si tam k němu táhne a vypadne z baráku. Každý večer má v domě zamčeno, musí se dostávat do svého pokoje přes garáž. Vše vyvrcholilo v situaci, kdy si klient půjčil otcovo auto a matka ho viděla. Všechno oblečení a tašku do školy mu vyházela na dvůr, klient musel vykopnout dveře, aby se dostal domů. Klient své matce nerozumí, není si vědom, že by dělal něco špatného, aby ho musela vyházet z domu. Klient to popisuje jako, že matce hrábne a začne tropit hysterické scény, často pod vlivem alkoholu. Klientova matka pije každý den, jeden až dva litry vína a pak většinou není schopná se ovládat.

Klient se jí snaží říct své názory k věcem, které mu matka vyčítá, ale ta ho neposlouchá. Klient začíná být k výpadům své matky imunní a snaží se nevnímat ošklivosti, napadání a psychické týrání, které mu způsobuje. Situace se nemění, vše se děje stále dokola.

Syn prosil otce, když ho bude vyzvedávat doma, aby nejezdil společně se svou novou přítelkyní, bere to jako drzost. Otec na prosby syna nereagoval. Příjezd obou před dům matky, je pro matku vždy startérem pro výtky synovi. Klient cítí, že je prostředníkem matčiny nenávisti, říká, že jestli si myslí, že tím něčeho docílí, je na omylu. Klient dále popisoval situaci, kdy byl s přáteli, matka si myslela, že je u otce a když se vrátil ve večerních hodinách, začala ho bezmyšlenkovitě bít. Klient má pocit, že se jeho matka chová jako psychopat, ale ví, že je to často tím, že je pod vlivem alkoholu.

V průběhu klientova života se k němu rodiče chovali dobře, otec více povoloval, matka byla přísnější. Svátky prožívali vždy hezky, sešla se celá široká rodina a prožívali krásné chvíle. Předloni již otec spal u babičky a na štědrý den přijel a sešla se část rodiny. Loni matka celý den prospala opilá, Štědrý den byl pouze u otce a jeho přítelkyně, a doma u matky si klient rozdál dárky se sestrami.

Možnosti spolurozhodovat v rodině měl klient velké. Vždy řekl svůj názor na plno a je tomu tak i stále. Na otázku kdy a jaké rodina prožívala krize, klient odpověděl, že krize byly stále. Rodiče se stále hádali, tři dny spolu pak nemluvili. Vždy se ve středu pohádali, klient v sobotu míval zápasy v hokeji, na ně celá rodina jezdila a v autě se matka s otcem vždy udobřili. Nyní jsou ve stálém sporu a hádce, doplňuje klient.

5. Osobní anamnéza

Zdravotní stav: Dobrý, s ničím se klient neléčí. Příležitostně bývá nachlazen od práce v lese či v traktoru.

Povahové rysy: Klient v souvislosti s případem uvádí, že si připadá natolik rozumný, aby viděl do vztahu rodičů a věděl co je správné a co se patří. Domnívá se také, že matka nemá důvod takový, aby klienta musela vyházet z domu. Klient je přátelský, pracovitý a spolehlivý. Josef si ve svém životě měl velkou touhu s někým promluvit, pohovořit, ale neměl s kým. Matce se svěřovat nechtěl ani sestrám a u otce necítil, že by mohl. Potřeba si promluvit je v současné době ještě silnější. O svých problémech je schopný si pohovořit se svými přáteli, ale mluví se mu o tom všem velmi těžko. Ohledně práce je samostatný, nepotřeboval pomoc druhých, čerpal z toho, co se od otce naučil.

Zkušenosti s drogou: Cigarety, alkohol, marihuana

Školní docházka: V rámci hokeje měl klient speciálně upravený rozvrh, nikdy neměl s docházkou problémy. V současné době se učí na truhláře, se dřevem pracuje výborně. Někdy se mu stane, že když je z předešlého dne z práce unavený, jde do školy až odpoledne.

Profese: Klient od svých 15 let ovládá jízdu traktorem, takže pro obec spravuje cesty v zimě v létě, vyváží septik a pracuje v lese.

6. Anamnéza problému

Jak klient popisuje počátky problémů jeho rodičů, začali v době, kdy ve svých šesti letech začal kariéru v hokeji. Každodenní dojíždění do vzdáleného Hradce Králové bylo velmi náročné jak pro něj, tak pro celou rodinu. Každý víkend jezdila rodina na jeho zápasy, otec se velmi soustředil na kariéru syna a začal zanedbávat ženu. Otec sám tvrdí, začalo to tím hokejem. Pozdě se vracel z práce a ženou mu to bylo vytýkáno. Klient vinu za rozchod rodičů necítí. Sám v šesti letech nedokázal předvídat, že pokus o kariéru úspěšného hokejisty bude startem rozpadu manželství jeho rodičů.

Letmé známosti otce, s kterými se netajil ani neveřejnosti, byli další zásadní ranou pro vztah s jeho ženou. Soužití Josefových rodičů se dalo shrnout na neustálé hádky a usmiřování. Problémy nabraly nejvyšší intenzity s odchodem otce od rodiny se svojí novou přítelkyní.

Klient popisuje, že v současné době přichází to nejhorší a to je dělení majetku. Očekává velké problémy, hádky, hrocení a rozkoly v rodině. Je připraven, pokud to bude cítit jako nezbytně nutné, že do situace zasáhne. První velká krize po odchodu otce přišla, když se začalo řešit, kdo bude splácet čerstvě dokončené podkrovní patro. Na konec ho splácí otec, jelikož matka odmítla komunikovat.

Na dotaz, co klient podnikl k vyřešení problému, odpověděl, že se snažil promluvit si o všem, co si myslí na obou stranách a je připraven vždy zasáhnout, pokud by viděl věci, které by se mu nelíbily.

7. Hodnocení informací

Klient Josef neměl lehké dětství. To, že bude hrát hokej, se rozhodli jeho rodiče, když mu byly čtyři roky. Od té doby musel. Musel docházet na tréninky, do posilovny na soustředění, a když se do toho připojila škola, měl s ní problémy a nezvládal. Když přinesl špatné známky, bylo mu to vyčítáno, ale klient se nemohl bránit, protože si myslel, že je to tak v pořádku a on pochybil a je jeho vina, že nezvládá. Josef byl od přírody přirozený talent na všechno, a když ve čtrnácti letech ovládal jízdu na motorce, v autě a v traktoru, otec ho zapojil do své tvrdé práce, v lese se dřevem a do veškeré zemědělské činnosti v bývalém družstvu. Klientovi přibyla ještě k náročnému programu práce. Matka mu dle jeho slov na nic nikdy nepřidávala a od patnácti let se živil sám. Hokej v současnosti hraje už jen pro zábavu, z náročné akademie přestoupil na truhláře, což byl vždy jeho sen, ale rodiče mu to nechtěli

dovolit a pracuje v zemědělství a v lese stále. Klientův život jak ho popisuje, mi připadá velmi drsný. Po odchodu otce navíc přichází psychické týrání ze strany matky, která mu vyčítá veškerý styk s ním. Josef je velmi silná osobnost a vůči matčiným výtkám, urážkám a bitím je obrněný, popisuje však, že někdy si už neví rady, jak se má chovat, aby měl doma klid. Kontakt se svým otcem je pro něj přirozený, zvláště když spolu ještě celé dny pracují a vydělává si tak na život.

Klientova matka ho nikterak finančně nepodporuje a vyčítá mu, že s otcem pracuje a to se jeví jako velký paradox, nad kterým by se matka měla zamyslet. Klient matce silně připomíná otce a veškerou zlost a nenávist, kterou k bývalému partnerovi cítí, reflektuje na syna, který přirozeně nechápe její chování. Když se klient snaží s matkou o situaci hovořit, nepustí ho ke slovu a vyvolá to spíše další hněv. Matka potřebuje čas, aby se s odchodem a rozvodem s otcem smířila. Pokud si proti sobě poštvě své děti, zjistí pak, že je na vše sama. Jelikož rodinu čeká majetkové vyrovnání a matka nechce o ničem jednat ani s otcem hovořit, čekají rodinu ještě krušné chvíle.

8. Návrh řešení a plán pomoci

Klient byl rozhovorem veden k tomu, že bude muset být silný a na útoky své matky se ještě více obrnit. Bylo mu vysvětleno, v jaké situaci se nachází a popsán problém Syndromu zavrženého rodiče. Klient rozumí tomu, že se matka na otce zlobí, ale nechápe proč je terčem útoků on. On je prostředníkem v nenávisti, kterou matka k otci cítí. Klientovi byla poskytnuta emoční podpora. Bylo mu sděleno, že on sám nic neprovedl, že za problémy rodičů nemůže a nikdy nemohl a že vlastní výčitky nejsou na místě, i když se ho do této pozice snaží matka vtlačit. Klient se domnívá, že matka potřebuje pomoc odborníka, ale při nabídnutí kontaktů na psychologa a rodinného poradce, byl k úspěšnosti návštěvy skeptický.

Klientovi byla nabídnuta možnost dalších konzultací, s kladnou odezvou z jeho strany.

9. Reflexe vlastní role v případě

Klientovi byl později puštěn rozhovor na diktafonu k jeho poslechu. Mohl si tím reflektovat sebe a svoji roli v rodině. Bylo velmi zajímavé pozorovat, jak se slyší, a jak si uvědomuje, co vlastně říká a že to co se děje je skutečné. Snažil jsem se, aby si klient uvědomil, že spíše než výčitky, by měl dostat pochvalu a obdiv. Život bere takový jaký je, ale

to, že tvrdě pracuje od 15 let od rána do večera, a že nezná co to je být v létě na koupališti, nebývá obvyklým scénářem dospívání.

Klient spolupracoval velmi dobře, byl otevřený a upřímný. Byl rád, že se mohl se svými problémy svěřit a že si mohl ulevit. Klient je také mým přítelem, a už dlouhou dobu jsem cítil, že si o všem potřebuje dlouze promluvit. Nevěřil jsem svým očím, jak typický příklad Syndromu zavržení a popouzení proti druhému rodiči je přímo v mém sousedství a nebudu daleko od pravdy, když řeknu, že každý můžeme mít souseda, který se podobně trápí a neví jak se se situací vypořádat.

Shrnutí praktické části

Do případových prací jsem zpracoval pravdivé příběhy dvou dospělých dětí. Snažil jsem se nahlédnout do jejich problémů a starostí ohledně rozchodu jejich rodičů. Podařilo se mi poodkrýt neuvěřitelné situace, které rozchod doprovázejí. Při rozhovorech byla z klientů cítit beznaděj a smutek. Domnívám se, že se mi podařilo obnažit problém, o kterém mezi sebou moc nemluví, a po kouskách ho společně dát zase dohromady. Společně jsme hledali příčiny, následky a důvody vzniklých výše popsaných situací a hledali jsme možnosti, jak se se vším vypořádat. Klienti ocenili možnost si o věcech promluvit, a právě že se mluvilo v prostředí přátelském a v jejich soukromí, cítili se klienti bezpečně a byli ke mně otevření.

Podobnosti se SZR jsem v případech našel. Mohu zmínit typické scénáře pomsty, vyhrožování, navádění, popouzení a odmítání. Dopady rozchodu rodičů jsou na jednotlivé členy v tomto případě značné. Mohu však, ale konstatovat, že k zavržení druhého rodiče matkou se ani u jednoho z klientů nepodařilo.

Situace se v současné době začíná zlepšovat, jelikož otec i matka k sobě našli cestu a začali vzájemně komunikovat a navštěvovat se. Josef ml. si našel přítelkyni a matka omezila své výpady na minimum. Klientka Marta se již také cítí lépe a je šťastná, že spolu rodiče opět mluví a že na nich vídá úsměvy.

Závěr

Bakalářská práce na téma porozvodové uspořádání péče o nezletilého a syndrom zavrženého rodiče se mi zpracovávala velmi dobře. K tomuto tématu jsem našel dostatek knih, článků i příruček, mohl jsem tedy čerpat z více zdrojů, které mi dopomohly k objektivnosti práce. Zjistil jsem, že je to téma velmi diskutované a na některých místech opomíjené. Snažil jsem se popsat celkový proces vzniku tohoto syndromu, způsoby jakým se vytváří, motivy rodičů a důsledky, které ho doprovázejí. Nastínil jsem také, jak vypadá terapie, při které spolupracují všechny strany, který mi jsou matka, otec a dítě.

Není to v prevenci, ale v postoji, jakým se otec nebo matka staví k situaci rozvodu. Rodiče by si měli uvědomit, že jejich dítě je potřebuje oba dva, nehledě na to, jak od sebe bydlí daleko a jak si ve vztahu ublížili. Měli by se oprostít od pocitu pomsty a rozhodně by neměli do svých sporů vtahovat dítě, které na druhého, již popsanými způsoby, poštvávají, jelikož jediný, kdo v tomto případě bude trpět nejvíc, je právě dítě, které si zatím samo ani neuvědomuje, čeho se stalo součástí.

Je možné, že z části má na všem podíl i naše soudnictví. Děti jsou svěřovány povětšinou do péče matek. V zoufalém boji o děti na sebe rodiče vytahují před soudem ty nejspínavější věci z jejich vztahu a následně po rozvodovém řízení si své účty vyřizují skrze děti.

V práci jsem se dále zabýval porozvodovým uspořádáním péče o dítě. Snažil jsem se srovnat jednotlivé druhy péče a popsat velmi křehkou situaci okolo svěřování dětí do péče. Po prostudování Warshakovi Revoluce v porozvodové péči, jsem dospěl k názoru, že nejlepší porozvodové uspořádání je společná nebo střídavá péče. Podíl výchovy na dítě je vyrovnaný a je možné, že se takto dá předejít i syndromu zavržení rodiče. V současné době však nemůžeme počítat s tím, že by se změnil poměr ve svěřování dětí do péče jednoho z rodičů. Je to otázkou budoucnosti.

Jsem velmi rád, že jsem si mohl promluvit s lidmi, kteří měli zkušenosti s rozvodovými jedy, a mohl jsem s nimi vypracovat případovou práci. Umožnili mi nahlédnout do jejich pocitů a pochopit, jak bolestivá je zkušenost s projevy SZR.

Domnívám se, že jsem si vytyčené cíle práce splnil a odpověděl si na mnoho otázek, které se mého života týkají. Jestli mou práci někdy bude číst člověk, který měl s rozvodem zkušenost, byl bych velmi rád, kdyby v ní odpovědi na své otázky také našel.

Použitá literatura

BAKALÁŘ Eduard a kolektiv autorů. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Nakladatelství Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2

ČERNÁ Petra. *Rozvod, otcové a děti*. Praha: Erolex Bohemia, 2001 ISBN 80-86432-11-4

FRANCOVÁ Marie a DVOŘÁKOVÁ Jana. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: ASPI, Wolker Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-350-8

CHODĚRA Oldřich. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0217-7

JANOUSHKOVÁ Hanka. *Praktický průvodce rozvodem*. MindSoft s. r. o., 2008.

MATĚJČEK Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992 ISBN 80-04-25236-2

MATĚJČEK Zdeněk a DYTRYCH Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2002, ISBN 80-247-0332-7

MATOUŠEK Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-71-78-549-0.

NOVÁK Tomáš a PRŮCHOVÁ Bohumila. *Předrozvodové a porozvodové poradenství*. Praha: Grada Publishing, 2007 ISBN 978-80-247-1449-3

WARSHAK A. Richard. *Revoluce v porozvodové péči*. Praha: Portál, 1996 ISBN 80-7178-089-8

WARSHAK A. Richard. *Rozvodové jedy*. Praha: Triton, 2003 ISBN 80-7254-439-X

ÚZ RODINNÉ PRÁVO. Sagit, 2010. ISBN 978-80-7208-797

Časopis:

ŠPAŇHELOVÁ Ilona. Střídavá péče o děti po rozvodu očima psychologa. *Právo a rodina*, 2005, roč. 16, č.5, s. 1-12. ISSN 1212-866X

Sborník:

KRČMÁŘOVÁ Barbora. *Děti a jejich problémy II. , Syndrom zavrženého rodiče*. Sdružení Linka bezpečí, 2007. ISBN 978-80-254-1372-2

Přednáška: ŠVARC Jiří. *Přednáška pro Justiční Akademii*. Psychiatrická léčebna bohnice. 22.4.2009, (publikováno na internetu, jako samostatný dokument)

Internet:

http://www.zbynekmlcoch.cz/info/krize_rozvod/nejcastejsi_priciny_a_duvody_rozvodu_manzelstvi_statistiky_rozvodovosti_v_cr.html. MLČOCH Zbyněk, Nejčastější příčiny a důvody rozchodu manželství, statistiky rozvodovosti v ČR, 2003, (cit. 19. 2. 2010)

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>, ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, Rozvodovost, 2010, (cit. 19. 2. 2010)

<http://www.rodina.cz/clanek2859.htm>, RYŠÁNKOVÁ Magdalena, Děti, rodiče a rozvody, 2002, (cit. 25.2.2010)

<http://www.mujuvztah.cz/clanky-vztahy/rozvod-rozchod/rozvod-a-deti.html>, JANOUŠKOVÁ Hanka, Děti a rozvod, 2007, (cit. 26.2.2010)

<http://www.iustin.cz/art.asp?art=136>, BAKALÁŘ Eduard, NOVÁK Daniel, Syndrom zavrženého rodiče v České Republice, 2005, (cit.17.5.2010)

<http://www.rodinnaterapie.cz/index.php?page=zavrzenyrodic>, GJURIČOVÁ Šárka, Syndrom zavrženého rodiče, 2005, (cit. 29.5. 2010)

<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/us-formalni-nesouhlas-matky-nemuze-zablokovat-stridavou-peci/461861>, ČTK, 2010, (cit. 12.4. 2010)

Příloha

Zákony České Republiky

Do přílohy jsem považoval za vhodné vložit některé ze zákonů o rodině, pro lepší orientaci v právních úkonech, které s porozvodovým uspořádáním o děti úzce souvisí.

Zákon o rodině § 25 Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle § 176 občanského soudního řádu.

Zákon o rodině § 26

(1) Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy, a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

(2) Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.

(4) Při rozhodování o svěření dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.

(5) Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.

Zákon o rodině § 27

(1) Dohoda o styku rodičů s dítětem nepotřebuje schválení soudu.

(2) Soud však styk rodičů s dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí.

(3) Jestliže je to nutné v zájmu dítěte, soud styk dítěte s rodičem omezí nebo jej i zakáže.

(4) Vyžaduje-li to zájem dítěte a poměry v rodině, může soud upravit styk dítěte s prarodiči a sourozenci.

Zákon o rodině § 28

Změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností.

Zákon o rodině § 32

(1) Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče.

Zákon o rodině § 37

(1) Žádný z rodičů nemůže zastoupit své dítě, jde-li o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem nebo ke střetu zájmů dětí těchto rodičů.

(2) Nemůže-li dítě zastoupit žádný z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení nebo při určitém právním úkonu zastupovat. Tímto opatrovníkem zpravidla ustanoví orgán vykonávající sociálně-právní ochranu dětí (dále jen "orgán sociálně-právní ochrany dětí").

Zákon o rodině § 43

(1) Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může soud, neučinil-li tak orgán sociálně-právní ochrany dětí, učinit tato opatření:

a) napomene vhodným způsobem nezletilého, jeho rodiče a osoby, kteří narušují jeho řádnou výchovu;

b) stanoví nad nezletilým dohled a provádí jej za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti;

Zákon o rodině § 44

(1) Brání-li rodiči ve výkonu jeho rodičovské zodpovědnosti závažná překážka a vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti.

(2) Nevykonává-li rodič řádně povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodičovskou zodpovědnost omezí; přitom vždy konkrétně vymezí rozsah práv a povinností, na které se omezení vztahuje.

Zákon o rodině § 45

(3) Do výchovy jen jednoho manžela je možno dítě svěřit pouze se souhlasem druhého manžela. Tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý z manželů pozbyl způsobilosti k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.

Zákon o rodině § 47

(1) Soud soustavně sleduje provádění výchovných opatření jím učiněných a hodnotí jejich účinnost. Soud může požádat obec nebo okresní úřad, aby namísto soudu sledovaly, zda jsou dodržována výchovná opatření učiněná soudem.

(2) Je-li dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost samo schopno vyjádřit svobodně svůj názor a poznatky, je třeba při výchovných opatřeních na jeho názor a poznatky vzít zřetel.